

ЫР ЖЫЙНАК

ОТДЕЛ РУКОПИСЕЙ И ПУБЛИКАЦИИ

Тайсабаев
мануск

02

"Бр ный мак"

Кене сары, кауруз бай, Нышанбай
~~Амур~~ акындын олозу.
(казокча)

1923 - жыл, Ташкент.

III бет. Башталмышкане
бир уз жок.

25 сом

Вийсабаев Мансур

قارا قانداق كەمدىكىن قورقارداق كەردىكىن ايرىكىن ايقىن سور
بولمىدەكى سوزدەر ايلغىنى قورقى ماقىلمىدى. اوسىنداي اورتاق
تۇر جەردەدە بار.

« كەندە - سارى. تاۋر ئاي » دى ساسىغا تەرمەسەن
داتار قورغى تەسۋو غاندا رىزدىك اوقىغاندا رىنا قورسەتەن اولادى
سالتۇر اولار جاغىن اىچ قور تۇيىن سور بولغان جوق

« كەندە - سارى. تاۋر ئاي » دىك اىچىدە اۋچىرايىن ادام
جەردىك ائدارىنا تۇيىنكىن سور دىرگە جورۇ بىردى ايلاندى. ماشىنە
كەندە - سارى تۇردى قىسقا تارىخى بائىدانا بىردى
تەندارىنى جازغاندا اچا كەرتىك تارىخى مەن. احمەت تۇر

كەندە - سارى اۋلىدىن تەمىر تۇسكە « كەندە - سارى مەن سىم سور
تۇردى » جازىدە تەمىرگەن سوزدەرى مەن. اۋرەن تىلەندە سور كەنتىن
تۇردى. تەمىر تەمىر جەن - سور تۇردى جازغان كوت تەندار مەن
بەدالاندىق تۇر. اۋ كەچى قور تۇر جوق اولان. مۇخامەت تەمىر
يىنەن اۋلىدىن جازغان تەمىر مەن تەندار تۇر تىقانىدى اولان.
اۋلىدىن تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر
تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر
تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر
تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر

كەندە - سارى. تاۋر ئاي دىكى تۇسكە تۇس تارىخى جوق
جەنە اۋلىدىن كەندەن جازغاندىن بولسا اۋقۇچىلاردان اۋرەن تەمىر
جابۇ اۋلىدىن. باقىمىز بولسا كەندە تۇردى جازغان
تەمىر تۇر. اولان تەمىر جازغان بولغان سىمىر تەمىر جازغان
تۇردىك تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر

تۇر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر
تۇر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر
تۇر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر
تۇر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر تەمىر

۱۹۲۳ جىلى ۱۵ جى مارت

تاجىكەنت

تۈزەتۈپ چىدەن

سارى، ناۋرۇز بايدىك آلتاۋداغى سوغىسى تۇۋرالى نىسامباي
تارغان اولەڭنى «بۇتۇن قازاق آراسىنا جايلىۋى. دۇرستالبا تاسقا
چىقىغان سوڭ نىسامبايدىڭ اولەڭنى اوز كىرىلىپ، آر حەردە
ورلى آيتىلادى. آسىرەسە نۇر كىستەن آراسىنداغى قازاقداردىڭ آيتىپ
كەن» كەنە - سارى، ناۋرۇز بايدىنا. توب جالغان بار. اهل ايچىندە
ئىشلىك جۇرگەن اولەڭدەردىڭ كوپى قىرغىدى جامانداپ، مۇقسانب،
ئىشىپ اورسىز قازاقدى ماقنايدى: اەڭكى رۇۋدىڭ آراسىنا اورسىز آلا
كۈندىڭ كىرگىزەدى.

«كەنە - سارى ناۋرۇز باي» دى. قازاق - قىرغىز بېيلىم كەمەسە سىيىم
سېنىڭ چىغارغانداغى ماقسۇتى مىناۋ بولدى: (۱) آلا تىساۋداغى سوغىس
تۇۋرالى نىسامباي آڭنىڭ چىغارغان سوزىنىڭ دۇرس نۇسقىسىن بىرۋ.
(۲) اهل آراسىنداغى نىسامباي سوزى آتالبا سىڭار اەزۋ سويلەنەپ
جۇرگەن سوزدەردىڭ آسقىن جويۇ. (۳) مەكەنەدەردە اوقىلاتن آنا تىلى
بوچن تارىخى پىايەمەندىڭ خاقى اۋلىكىسىن بىرۋ. (۴) اهل آدايىتىمان
آلتىغان سوزدەردى قالاي اەتەپ چىغارۋ تۇۋرالى قولدان كەلگەنچە اۋلىكى
كورسەتەپ جول سالۋ نىسامباي آڭنىڭ «كەنە - سارى، ناۋرۇز باي»
دەكەن سورن دۇرستاب ۱۸۹۶ نىچى جىلى آتۇ باكر دىۋايغا بىر كەن.
جۈسپەندەك باسقىغا اۋلى اەكەن. تىردىڭ اەستىۋىمىزچە جۈسپەندەك سۆز -
مۇزىن جايىاس اورازدەكەن آڭنىغا جازەتتەپ آلتىغان.

نىسامبايدىڭ سوزىنىڭ آرتقىچىلىغى اەڭ اۋەلى نىسامباي جايىمان
نىسامبايدىڭ تىلى ساغز اۋلىكى بولراق قازاق تىلى. اەكەنچى نىسامباي
اۋزى سوغىدا بولت. كوزى مەن كورگەنن جازب اوتىر. اۋچىنچى
نىسامباي اورسىز قازاقدى ماقناپ، قىرغىدى بوقتاب سويلەمەيدى.

كەندە - سارى، ناۋوزىيى.

نيسامىيى اقنىڭ اولەڭى

1 -

دۇرى ۋە جاۋھار (1) داناسى،

ۋەر كەندەر آلا باناسى.

جان بېككەندە ئىسىبە

دايراننۇن اققان سالاسى.

اۋيسر دەر كە اۋيسى بولغان

بى اوتاندىن (2) خانالسى -

كەندەسارى ناۋوزىيى

آندى خانىڭ (3) سالاسى

اۋەلىكى مىڭدىن تۇراغى

كۈچە - ناۋدۇڭ (4) دالاسى،

خازغى جايلو قويمىسى

اۋى - ناۋدۇڭ (5) سالاسى.

اۋنە زالم بولماڭز

موسلماننىڭ سالاسى

آمەردا اولادىڭ

قوغزىدان بولدى قازاسى

- 2 -

ئىتە سارى اير بولدى

ايل اچكەد بولدى.

خالچقان بوسقان جىيەنىڭ

اۋز آلدىنا قول بولدى

جۈرتقا ئىيىپ كىسى

* آر كىدەرگە سور بولدى،

فارسى كىلىگەن آماننىڭ

كوزىنىڭ جاسى كۈل بولدى.

آقل مېنىم * اس تىلماي،

آقردا قور بولدى،

قوغزغا بارىپ قورلىق

آيت بىن قوسقا جىم بولدى.

— 3 —

آبلای خاننىڭ بالاسى

آسب تۇۇغان فاسىدى (6).

آرقى تىگەن سۈرۈشكەن

چىچىر قاتار آسلىدى.

سارجال (7) آتقا مىنگەن سوك

تورەنىڭ باغى آچلىدى،

فارسى كىلىگەن آيكەسب

دۈسپاننىڭ كۈنلى باسلىدى.

جالغىز سارجان نەبولار؟

ابىسە كىگەلدى (8) قوسلىدى،

كىمگە آيارىپ تىيگىدۇر

ناۋرۇزباي سىدى جاسى اولدى.

— 4 —

كىنە سارى ناۋرۇزباي

آتاغى چىقتى آتقىلداپ،

جاۋدى آۋر كىتىپ قاچىردى

آز آلماسداي جالتىلداپ،

سارى
ئارغان
چىقىباغا
ۋرلى آيتىدا
گەن « كەندە
ئىشلىتىپ جۇرگە
دەمىتىپ اورە
كۈنلۈك
» كەندە
سىنىڭ
تۇۋرالى
(2) اەل
جۈرگە
وچىر
آلتىغار
كورس
دە كەن
چا

زارهسن آلدی دوسپاننق
باييزاغابداي چارتلدا.
قاسينا ابرگهن نوله كيمت
لجاغدا باقتي قارقلدا

فلا كينهساري، ناورزياي
موسلمانغا جان تارتتي،
ابره كسكهن دوسپاننق
جلقيس آلب زارلاتتي.
آز براق كون باقتي.
جانغان اوتداي قاؤلابتي.

هبر كوندهري بولغاندا
نور-توبهل آتن اورلاتتي.
باس سېدهسي سول بولب (9)
فرغزغا قاراي جول تارتتي،
ارگهلي جورثقا، كيز بولب
باترلاردى قان تارتتي.

توريسمن كورب بول سوزدى
تيسامباي (10) ايدى جورلاغان.
بار كوناين فرغزدك
جالغيز آتن اورلاغان.
آتن آلبان فرغزين
خان اويندى چنداغان.

for the
1900

ايره گس بين بوزوردى
قانايديك (11) نامن سىلغان

7 -

نومىتى ساداق، آلتن اوق
كىمىدە كىك (12) جاوۋغا حوالقىن
اق - بىلەگىن سىلغان

مالۇۋاندى تويغا حوالقىن،
آلەدان تويات كوزدەكەن
اق - سوڭقارغا حوالقىن،

اىچىلغىدى بىر باسغان
فاس تۇلپارغا حوالقىن

آسقىنداغان پىيلىتىن
كىمە كىم (13) زورغا حوالقىن

توكەرى مېن تىپ تىكس
بىر آجالغا مولقىن

8 -

اۋستالار آلار قولينا

نېچقاچى مېن بالغانى

قان نارسە توگىلەر،

بىر سوزدك بارما جالغانى؟

فرغىم فوراق كورگەن سوت

الدىن (13) اوتىب جوبىلدى

اور - خوۋلاتقا (14) بارغانى

سول دوۋلات بىن فوسىلىت

فرغىدان كىگىن آغالى

بارب ایدی، اور - تۇۋلات
ارغان قایل المادی،
کینە خاننک سوزینە
قۇلاغندا سالمادی.

X

آساۋلر اوردی چیدەردی.
سییلامای تۇۋلات چیدەردی.
سیینب بارغان ایلیدین
کینە خانن اوردی کۆدەردی.
دیگنسی بولای قالغان سوک
قانع خاننک تۆنەردی،
کۆزدک کۆنسی بولغاندا
قیرغغا قاراب اۆدەردی.

X

چوققا

فلدە

سوسکە

قیرغ

قاز

ا

قازان ایسی بولغاندا
قانوۋولاندى، قاتناندى.
ارکتىپ آلغان ایراکرمین
خان قاماۋدان (۱۵) آندانى
مول آسب قالك چوگىگىردەن (۱۶)
قۇسچى (۱۷) دىگىن ایل چابىتى،
نوقىيلاقىب (۱۸) قىزارىن
قوس - قوسقا بولوب تاراتتى.

قالچانسی (۱۹) اۇستاپ بايلادی
خان بولس خالقن مىنگىگەرگەن.

Handwritten text on the left margin, partially obscured and difficult to read.

قارادان چاققان خان ایدی
ناچاردی زورغا تینگەر گن.
قالچاغا قرغز بالاسی

جالینیب - قانا کون کور گن،

تارتوؤینا لر کلمهی

اوتاولاتب قر بیر گن.

قیسایغان جغا (۲۰) توزهلب

کینه ننگ اس جونده لنگن.

موقاننان آوغان دوب دؤؤلالت

قارا - آغاچدای ایل کیلگن.

مامنه تدن اولی بای - اوزاق،

بیل - فوجا، میدهؤ (۲۱) ایر کیلگن.

«جاؤك فايدا مين جولداس» ديب

خان کینه گه ديم بیر گن.

سول ایل میندن کؤچمیب

توره لر چابدی فاناندی.

قارا - آغاچدای دؤؤلالتدی،

خان اوزینا قاراتتی.

«آندانسن» ديب «توب موسن» (۲۲)

حورتقا سالدی ساناندی (۲۳).

سایلاب آلدی آق - آلماس

ناسدان قایتباس بولاندی،

سیمگر مئدای کسی بوب

او کچمک ماتر ماناندی (۲۴).

بۇل ساپاردا ناۋرۇز باي
ئۆزىدىن ئۆلكەن ئالايى،
ئۈچ قالمىدى بىر بۇز
چىققانى جامان ئالايى.

بىلىنمە

ئوت

بوسىدا قىرىق
قىرىق
بۇل ساپاردا قازاقدان
بىر مۇدە اولجا آلبادى.
كوب دۈۋلەندى خان كىنە
اقل مېسەن آلبادى،
قىزىل تومسۇق بولسۇن دىب
اولجامىن آۋزىن قاندايى.
ايكىنچىلەي آندانى
ايسىنكەن دۈۋلەت قالمادى.
اولجاغا مرزا دىيگەن مېن
جالغىزى قالمى آندادى.

ناۋ سۈۋىندى سارىقىراپ
باي - اۋزاق كېلىدى تومەن،
قو ئېلى تىقى ابقاسب
كىنە سارى زېرەك (۲۵) مېن،
يىلمەس بولب اولجا آندى
ناۋرۇزباي آسل بېرەن (۲۶) مېن.

Handwritten marginal notes in vertical columns on the left side of the page, including the word 'بۇل' (Bul) and other illegible script.

اۋون ايىكى مەزك آسكەر مېن
تاغى آتاندى كىمەردەن.

زىكەرەگىن ئىسردى

آبلای آسپاس كىزەگىن (۲۷)

قۇلۇق چىكداپ كوز تۇندى

«آقل» آبلای اونەر مېن

كىمە سارى ناۋوز باي

آبادان آسنى» دېگەن مېن

آبادى آسپاس آسۇۋدان (۲۸)

آسەن دىپ اورلدى

اۋگىلىق مېن قازاققا

آسۇۋدى قىرغىز بېرىمدى

آر جىرلەردىن قۇرال

قىرغىزداق قولى كېرەدى

بېسىنگە دىپن آتسىپ

قازاقدىق ئالى كېلىمدى

قازاق بالىئا، سوقىتق (۲۹)

آشغار مېن چاك آسنى

قىرغىز، قازاق ايىكى چار

ايىكى جولغا تالاستى

بىل ۋاقىندا خان كىمە

آداستى

فرغى ئىدى ايداب جىمالى
باتىلار سوندا سى ساسى

— 17 —

ساقىلىرى كەك قالدىمى

ئىلىنىزا چىققان ايدابى

اوسى قىلدى قازاقىن

بوسكەيدە (۳۰) آتتى اويىناتى

قىرىن دىب اسۇغا

قازىنا توكتى جايناتى

اسۇغا توكتى ئايغاقى

قازانغا سۇۋدى قانناتى

— 18 —

املاى آسپاس اسۇۋدان

آسا من دىب اوكتىدى

اسۇۋىن ناسناب فرغىزدا

ناس قامن قى كىتىدى

اويدان اتقان زىنگىرەك

تاۋ ناسىنا جىتىدى

جىسىمىدىن مال آلب

سۇل سايار اولغا ايتىدى

— 19 —

سول واقتدا جان كىنە

جاد كىندى جايبار ايتىدى

ازا بولب سول جىردە

الدىرى اسكى تومىدى

Handwritten text in vertical columns, including the name 'Dzhigit' and other illegible characters.

چو گەرب سالیپ تۆبە دە
 زىگىرە گىن سۆيەدى.
 تۇرغىزب قویب آسادا
 سوندا دا ناۋغا تىيەدى

-- 20 --

آناسى اونىگەن آبلای،
 تەھۋىدى يىرگەي بار خودای!
 بىلەردان آغان باسچىسى
 چاپراچتى بۇغىباي (۳۱)
 «بۇغىباي باسچى، فايدا؟» دىت
 چاقىرب آندى ناۋرزابى
 «آي، بۇغىباي بوغىباي!
 ئورلق بولدى بۇقالى؟
 جولى تابالماي قامالدىق.
 آمال ئايچى بۇغان. — آي!

-- 21 --

بىلەر اونىگ كىلىگەننەن
 خاتىك آلدۇك چارلىغىن.
 بار جولى ئايغاق كىچۈۋدە
 بولدىك آلدۇك چاپىدىغىن.
 ئىر ازىگەن چۈرگەردىك
 ئۈچ آلاچدىك بارلىغىن!
 چالغىز جولىدان آسا — آماي
 تەدىك تارتىم زارلىغىن.

بۇل ساپار آلدەم آچماس
 دۇنيەنك چىكىم تارلىغىن!
 ساسقان جىردە جۇل تاۋب
 بىلىنۇچى — ايدى نارلىغىن!
 اوسى بۇگۇن، بوغىباي،
 فرغىزىك كوردەم قورلىغىن!

— 22 —

آلا تاۋدان آسا — آلماي
 قازاقتىك جولى بايلاندى.
 بىسى كۇن اۋداي آتىس
 تۇگەسب كىلدم آيلامدى،
 اوسىندايدا بولماسا
 كورەن قاچان پايدا كدى!
 اوسى بوگۇن كۇن باتىاي
 كۇرسەتچى قانات جايغاندى. (۳۶)
 تاۋ باسندا فرغىزغا
 بىر تىگىرچى زىنرەمدى
 آينالايىن، بوغىباي،
 آراتىچى مايداندى!»

— 23 —

بوغىباي سوندا سويلەيدى:
 «قەلب تۇر — آۋ جانىمىز!
 تاۋ باسنىنا جىتە — آلماي
 بولمايدى سىرا جانىمىز!»

[Faint handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page, written in a cursive script.]

جانۇڭدى چانجىب بىرۈڭگە

كىلىمىدى ناۋان (۳۳) *آلمىزا

جول تاب دىگەن سوزگەن

تۈگىلە قالماس ارىمىز

كوب كىچىكىدى ناۋان جان

جانغا تامان بارىمىز

بارۇغا كۈڭلۈك تىلدە

خاننان چارلق آلتىز،

تۇماغامدى سېرىپ

تامانۇ تاسقا سالدىمىز

مۈنى ايسىب تاۋرىزى

آلدىنا باردى كىمىدىك

*نۈسى سۈۈق قارتقەندا

تۈرت قىرلانغان چىيىمىڭ (۳۴)

«اچال اوعى كىلەكەندە

فورغانى بولماس توبىدىك (۳۵)

بولمىنان نولدى قىرغىدىك

باسى تاۋمىن توبىدىك

رۈخىيات يىرىمىڭ كىمىدىك

باراين سوغان دىب ايلدا

سالانۇغىن آلدىما

بۇغىماي باسچى اير ابدى

*آدرا قالغر آلا تاو

آسۇوغا قىيىن جىرايدى.

قامال بار بۇزايۇن!

كىنەكە، جاۋاب بىر» دىدى،

«اوتۇر جىگەك سايلاڭىز»

قاسىما مېنىڭ اير» دىدى،

«تاۋباسىنا بارغان سوڭ»

اويىنىدى كۆر» دىدى.

== 26 ==

كىنە خان سۇندا سويىلدى:

«دۇجىبانان ئىتىن آر» دىدى،

مولداغى او كىچەك باتىردان

اھر كىتەپ بارىن آل» دىدى،

نو كىلىك جاسا تاۋان جان

اير تەرەك سوندا بار» دىدى،

«ايكى لۇچ جۇز دەي كىسى مېن

اويىدى بارىن سال» دىدى،

تاۋر زىي تاغى سويىلدى:

«آللادان چار دەم كۆتىدىن،

اتا-بايانم چار بولسا

بىر مۇراتقا جىتتىدىن،

بىلغىغى قىلغان ازاسىن

قوغزىك بۇگىن اوندىن.

ايكى لۇچ جۇز كىسى كۆمەك

اويچا آلە، تاغىر، نىندىن،

اسكرددن اونز باتردى
ار كدهب آلب كيمتئين،
تا كرى قوسسا قرغزغا
بىر تاماچا ايتدين؛

28

قىيىن چيىردە خاندارغا
بولادى سۇيدۇ قاراچى؛
قىلغان چيىردە «آر كىمىك»
تا كىرم بولسۇن پاناسى!
كوب كىسى قايتاي چابۇۇغا
آرقانىك بارما دالاسى!

آز كىيىگە چاقسى ايگىن
«آلا تاۋدىك آراسى!»
«ماقۇل» ديدى خان كىيىنە
ناۋرۇز بايدىك سوزىنە.
سول ۋاقىتدا ناۋاندىك
جان كورنەفس كوزىنە.
«ئىسى تىلك قىلغان سوڭ
بىرەدى رۇخسات لوزىنە،
قايتارمادى مېسەلن (۳۶)
اۋمىتىلب تۇرغان كىزىنە.

30

«قاۋرسىندى قاناتتى،
ناۋدان اولىگىن تالابتى،
اير كوڭلدى قالما!» دىب
جۇرتقا سالىدى سانانداي.

قالك قولدان ساراآب
آلادی اوئىكدى مانابدى .
ابرىگىكەن سوغىدا
تاسدان قايتىپاس بولاتدى .
تاوغا قارسى نۆيلىكتى
سۇكقارداى جايىب قاناتىدى .

31

اوتىز جىگت جونىلدى .
تامام قولدىك بىكدهرى .
بۇغىبايدى باسچى قىب
قىيىن جولدى كورگهلى .
تاو باسندا قرغىزدىك
جازاسن بارب بىرگهلى .
قامالان بۇزب جول سالب
بىتىن آچب كىلىگهلى .
جاز جايلاوى سارى دالا .
قس قستاوى قارغالى .
ناورز باى كىتىدى بولىنب
تاو باسىنا بارغالى .
قامالاب تورغان قرغىزغا
بىر بۆلىكىدى سالغالى .
كىنه سارى باستىغى
نومۇندە تورب قالغانى
تالاب ايتىب اوزىدى
جاگادان بىر جول سالغالى .

ساۋسقاڭنىڭ ئالسى.

آغىنان كۆب قاراسى.

كىمە خان سوندا سويليدى.

آبلای خاننىڭ ئالسى:

«قول كۆرىمەس چاڭ بولدى

آلا تاۋدىڭ آراسى،

قارا — آغاچداى كۆب قازاق

خانغا بولدىڭ قاراچى!

اويدا قوفان، قىردا اورس

خاڭم بولدى ئالسى!

كىمەن تايلاق جىكەندەى

ئىزدىڭ قازاق ئالسى!

آدرب جۇرگەن دۇسيانغا

اۋزىڭنىڭ ئالسى!

دىن مۇسلمان آقۇمەت

بىرگە مەنە كىمەگە،

اۋچ آلاچدىڭ ئالسى

تىرگىمىن بېرسە كىمەگە

اير باسپىنا آباقدای

ئاس كوتەرسەك جىبەگە،

ئاۋ باسپىنا چىغان

جول سالماقغا نىمە دە؟!»

باي — اوزاق دايقا (۲۷) «تۇسىنىپ،

بۇل جاۋابدىڭ تىگىندە،

آيتاين ديب بىر سوزدى

جيتىپ باردى كويىنىدە.

35

« خانىك كوكىلى سوغادى

تاۋدان بىر چول سالارغا،

بىر تالاقا بيت قويدى

باۋ باسنا بارارغا،

يىكىن چاتقان قىرغىدى

ۋامال بۇزب آلارغا.

اويات چىغار تۈرەددىن

تولمىنىپ بۇددىر قالارغا. »

36

« آيتەلك » ديب باي - اوزاق

قامىچى باسدى بىكەرگە (۲۸).

« تاۋدان چولدى سالىق،

جاپلا » ديدى نوكرگە.

آندان تۈسب الدى مېن

* اوزى مېر ئاسدى كۈنەردى.

باسىچى بولدى باي - اوزاق

بىر قايراتدى ايتەرگە.

37

باي - اوزاق آندان تۈسكەن سوك

قاسىنا تۈستى خانىمىز،

خانىمىز آندان تۈسكەن سوك

نوگىلەر بولدى آرىمىز.

بۇز باساقدا اول تاۋدى

تۆسە قالدىق ئبارىمىز.

چابىرلاىىب قول قويدىق

چاسىمىز بىن كارىمىز.

38

سول ۋاقتدا قاراساق

تاۋ باسىنان چۇۋچىقتى

قابتاغان قارا تۇمانداى.

مۇنارلاىىب بۇۋچىقتى.

بۇۋ دىسەك مىلىق ئۆتىنى،

اوتىر كوك — چال بۇرى مېن

ناۋرزىباى تورە سول چىقتى.

39

مېر كىزە كىگە تالاسدىق،

جاۋ جوغارى بىر تومىن.

چىتىكەن اىلكەن قامالغا

ناۋرزىباى اتتى سۇر بىرەن،

قار قارداى (۳۹) آستىندا

باى — اۋزاق بىرگەن كوك — دونەن.

كۇن چىغىس جاۋدىك چىتىنەن

قامالغا كىردى كولدە نەن.

40

اور قوبانداى بۇلتىيىغان

كوك — دونەن آت آستىندا،

كامرول اچك فۇنتيىغان

آق — اورامال باسندا،

كور — اوغلىنا (۴۰) يىرگىسىز

اوتىز كوك — جال قاسندا،

سول ۋاقتدا ناۋوزباي

جىيرما بىس جاسندا.

41

خان كىنە مۇنى كورگەن سوڭ

قالماي سايىرى، قازارى،

قىين بولدى باترغا

تاۋدان چىغىپ بارارى.

ناۋوزبايدى كورگەن سوڭ

اولمىن كىتدى خابارى،

تۆتەگەن ملتق اچىنە

كوزىنىڭ كردى جانارى.

42

ناۋوزباي كردى قامالغا

كۇن چىغىس جاۋدك چىتىنەن،

چداي آلماي خان كىنە

آت قويدى تاۋدك يىتىنەن،

چوكدە آتم جىرگە بارماي — آق

كىتتى خاننىڭ ايركىنەن،

سىپىرىلب قالب بارادى

كوك — بۇۋرل آندك كوتىنەن.

43

ئۈرۈزباي ئوردى قامالغا
 جانخان اوتداي بۇرقىلداپ،
 كوك دونىن ات آستىدا
 ئاور قوبانداي بۇلتىلداپ،
 بائىرلارنىڭ ئايراسى
 ئايرىغايداي جىلتىلداپ،
 مۇنان كىرگەن بائىرلار
 اونان چىقتى ارقلداپ.

44

خان كىنەنك آرمانى
 قۇم بىلدەن (۲۱) جانباق جاي آلب
 ئۈرۈزباي جىقتى قامالداپ
 ئايراسى قانغا ئويالاب،
 ئىد جاتى قالسىن كىنەنك
 ئۈرۈزبايدان آماناب،
 ئارتا بىردى چىلىردان
 قىلىچن ئاسقا ئايالاب،
 كىنەنخان جۈنەلە بىرگەن سوڭ
 قالۇوغا نوڭر ئويالاب
 تۇس - تۇسىنخان ات قويدى
 تۇيسىنىب قازان اويات.

45

كىنەنخان كىتتى اۈمتىلىپ
 چىققالى تازۇك باسىندا.

اولمگە بىلەن بايلادى

آزەلەدە جازغان باسسىنا.

قانارلا سې جۈنەلدى

كىنەدە خانىكە باسسىنا

ايكى مەكداي كىسى بوب،

چىقى تارۇدك باسسىنا.

84

46

سول ۋاقىدا خان كىنە

جات ايتتى جاببار آلانى

قابات - قابات بۇراتب

قىرق آرقاندى جالغادى،

تارنىب آلدى اويداغى

زىنگىرەك بىن آربانى.

بىر - ايكى رىت آتقاندا

كۆكۈرەنەب كىتتى جانجاغى،

ايسك - ايسك قىيراتب

قىرغىزىك چىقى دالدالى.

85

47

كىلىگىمەن خانىكە كورگەن سوك

تاۋرۇباي توره ايسىدى.

بۇگەجە كەب جۈرگەن اير

اير كەجە چلۇب كوسلدى.

جازىلا - آلماي جۈرايدى،

تۈيىنى خىدك چىچىلدى

Handwritten purple text on the left margin, possibly a library or collection stamp.

قويغا كىرگەن بۇرىدەي
قوغزغا سالدى كىسردى.
بىر كىرگەندە آب - كىلدى
تۇرۇپ نېچە جىسردى.
باس - باسىنا قاراتىپ
جىگدىك كوكۇن اوسردى.

48

ابلاي اسپاس آسۇردان
اسامن دىب اوكتەدى.
ناۋوز بايدىك ايرىلگەن
قوغز - قازاق سوكتەدى.
تورەنىك آلدن اورانى
قوغزدار مېرگەن توكىكەلى.
بالغى باسدان كىتىپ
جان آيلاسنى ايتكەلى.

49

زىگىرە كدى تۇۋرۇپ
توتەچىردەن بىر آندى.
آدام مېن مالدى قابانداپ
توپرۇپ قۇلاتتى.
جوكىكىلىپ جۇرگەن قوغزىك
چولچىباي كوپن سۇلاتتى.
قامانغان قاتن قىردان
قويىلاتىپ جالاتتى.

50

قزققا تويماي باترلار
 تيرىدى تاۋدك چىمىن،
 بۇل ساپاردا ناۋرزابى
 جات ايتدى جايبار ايمىن.
 قالمان بوزدى قىرغىزك
 سوغىدك تاۋب جۈمىن،
 آلب چىقتى اۋچ جۈزدەب
 آيغرىمىنەن يىمىن،
 اتان دىمەي نار دىمەي
 جىتپىس سىيگىن تويىمىن،
 مېولب يىردى بارىنە
 سىباغالى تىمىن.

51

ناۋرزابى گۈل-گۈل جانادى،
 اق-بىلەگىن سىبانىب
 جاۋدى آرالاب فرادى.
 قولينا جاسل تۈۋ آلب
 چن قاهارغا مەندى.
 آچا يىتى قۇبارب
 بوز بالاغا سويلەيدى
 آغاسن كورب قۇۋانب.

52

آيىلاي آسباس آسۇۋغا
 كىنەكەم دۈكەن قۇرغانى،

۱
 ۲
 ۳
 ۴
 ۵
 ۶
 ۷
 ۸
 ۹
 ۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰

۵۲

ئاتىلاردىك چاراسىداس
 مايدانغا كىرمى نۇرغانى،
 كىنە كىم كىلدى ۋىز ۋىچن،
 ۋىچ ۋىچىڭ قورغانى،
 آيانباي نۇكۇن ۋىس كورسەت
 تامانك ۋىز قۇرمانى (۴۲)
 كۈددەگى چىن جان
 آر، نامۇسۇڭ قۇرمانى!

53

چار بولا نور بىردەر كە
 آتامز اوتىكەن آيىلاي!
 اوسىداي قىيىن جىبولمىردە
 تىلەدى بىرگى بار خۇداي!
 سىندەر ايدىك قاناتم،
 مىڭزىباي، دۇۋلات! اغىباي، (۴۳)
 آرغىننان چىققان ۋىچ جىكت
 چاكر، جاۋكە، تولىباي (۴۴)
 اۋمىنىلىكدار ابرلەرم
 جان چاغىڭقا قاراماي!

54

مىلتىڭك اوعى اوت آلماس
 قولاقدى ۋىز تۇتانبى،
 اق كىرەككە بىك باۋوت (۴۵)
 تازا جۇرسە توت - آلماي

۱. ئالتۇنكە اوغۇن جىبىرمەس
 ۲. پىچىرچىغى جۇقارماي
 ۳. جامان جىگەت تۇرادى
 ۴. جاۋدى كورسە قۇتاندای (۴۶)
 ۵. آتاقى ايرىك * بىرى ايرىك
 ۶. * ايسىن چىققان جۇبارداي
 ۷. آياقباي تۇكن اس كورسەت
 ۸. ئالغىن قاپان بۇخارىي (۴۷)

55

۱. ئايىنباي جاۋغا كىرگەن
 ۲. آيىۋىنى تۇۋغان ايرىلمىم
 ۳. مەنگەن آتۇك تويىچاق
 ۴. كۆمسىدى قىچ بىلدەرك
 ۵. اوسىدايدا كىرەك دىب
 ۶. كوزمۇن ماين بىرگەنم
 ۷. ات منب جارات اسقالى
 ۸. بارى - اوسىما كورگەندۇن؟

56

۱. ئاۋۇزى باقى سويلىدى
 ۲. جارا جوق مىنىك ايتىدە
 ۳. اوين سالىدى بوز بالا
 ۴. آلا تاۋدىن بىتىندە
 ۵. مۇندا قىلماي قايىراندى
 ۶. قوسقا بارى اوكتە

لون ايلى سامقال (۴۸) جۈز ملتق
كىن - ايگم كىلگن سيكلىدى،
كىن - ايگم كىلب قوسىلدى،
كم تۇرار اونك يىتمىدە!
اقبالك جۈرب تۇرغاندا
قلىكدار جاۋغا اوكمىدى!
اسدەرك جاقسا يىكدەرم
بۇل سوعىدك رىتمىدە
اۋستاتار من قولىكا
قوس - قوسىمان جىتمىدى!

57

چاراسالق دىكەندە
بىرگەندەى قوغز بار مالن،
بىرە - آلماي توره جۈر
كوگلدەگى آرمانن
بىتىند كىلەر قوغز جوق،
آلب جاتر جانجاغن،
جانا بۇزدى سول كونن
آز - سۇۋدك (۹۴) بارب فورغانن

58

سونچا مامقى بىرك ايدى
قې - سۇۋدك سالغان قالاس،
ايكى جۈز اۋىدك مىكەنى
آز - سۇۋدك آياق سالاس

سىڭر مۇداپ بار ايدى .
سو كۇنىڭى قولداڭ چاماسى،
فورغاندى بۇزب مال آلدى
ايماق باتر آغاسى (۵۰).

56

كىنەسارى، ناۋوز باي
كىلىتىر ب' چۇر كىرتىنە،
چاۋب جانچىب تالانتى
قرغزدى قوبىماي اير كىنە،
عبر بولەك قرغز قامالدى
قاجىب بارب بىر كىنە (۵۱).
باقىنى چاۋب تۇرغاندا
كىنەخان جىتتى سىرتىنە،
چاۋب آلدى تال تۇسدە
آسپارامىنەن مېر كەنى (۵۲).

60

اون ايلىك كىنەك
كوبى دۇۋلات خالقى ايدى.
ايگەسكەندى مۇقاتۇۋ
خان كىنەك سالتى ايدى.
مېر كەك تۇتقان اۋلىغى
مادەلى (۵۳) دىكەن سارت ايدى.
آق - اۋز دىكەن آرغىماق (۵۴)
مادەلى بىرگەن آت ايدى.

اۋزغا كۆپ سوز بولغان
تۇلباردان آرتق زات ايدى.

91

دۇسپانى نەدىب كىمىتىر
كىنەنخان مېن ناۋاندى.
دايىس قوتى كۆكىرەنە
آسپارامىن داۋاندى (۵۵)
قالن جانقان فرغزى
چىنگەكەنە قۇۋاندى.

قارا قىستان چو ئىگرگە (۵۶)
اۋرۇغىغان فرغز قامالدى.

62

قول سىمادى جۇرگەندە
آلا تاۋدۇن تاۋرىنا.

دۇۋلاندى خان آيدادى
اۈچكەن فرغز جاۋىنا.

تۆس جانر كۆپ فرغز
كىنەنخان نىك تاۋىنا.

اون مان كىسى آت قويدى
كىكىلكدك تاۋىنا (۵۷).

63

مۇارلاب چاڭ بولدى
قزل سۇۋدك (۵۸) سالسى،
بۇل ساياردا چار بولدى
خان آيىلى باياسى.

قالچانی اۆستاب بايلادی
خان بولب خالقن ميگمگر گهن!
آيلايدگت تۆسندا
قلغان آسگ مجون كيلمگهن،
فرغزدگت جولى بارما - ايدى
تالگمىز ساغان قىر بىرگهن?
آسا بارب ايل چايدگت
قۇۋگدى تىگ قوم - بيلدەن!

66

قستاي چايدگت ايلمدى.
مالمدى سالدگت تىلمگه
بوسانب قوندگت بوسقىرب
آتامنان ميگهن جىرمدى!
بۇرننان سوگنلن بارما - ايدى
اهلچىگك بىزەت اولمدى?
چامان قارامدى (۶۰) اولتقىرب
بىرسىندىگت بىلمدى!
تريه قىساک بولمايما
اولگهنم ساغان نەقىدى?
آتاگۇنك آقى بارما - ايدى
ايسقوجا، قاناي كورنده?

67

آچوۋن بۇغان باسسن دىب
جىرمدى ساغان تاستام!

بۇل الغانك ايمەسبە

اوشتمدى كىلىب باسقانك!

جالغز — جالغز آت منب

فورغلاب تاۋغا قاچقانم!

68

نەسىبەدەن خان كىندە

قرغزغا مۇنچا اوچكىتى؟

آق — قالماقتى قرغزدان

قازاققا بىردى نىسبىتى.

آت منب ساداق آستىغان

*بىردى آبا ما كاسبىتى (۶۱)،

ايسر كە سەك بولمايما

جولسكدا جاتقان نىسكىدى (۶۲)!

69

بالالى آرقار باۋرايدى،

بالاسر آرقار ماكر ايدى.

مىيرمىز مۇنچا اس قلدك

كۆب مۇسلمان زارلايدى.

بورهلەر قايدا بارساڭدا

راحمىز آنك قالمايدى!

نە قالماق بين چۇرچىتىك (۶۳)

قىرىنەن چىقساڭ بولمايما! »

70

ناۋرزابى سوندا سويلەيدى،

سويلەگەندە بۇى دىيدى:

«جاقسى آيتاسن، كارى — بوز،
تاتوۋايدىم سىنى مېن،
قوسىدى اورس آغان سوڭ
كىن ايسىكەم كوچىكەن جىرىمەن،
باۋرى سوۋوب اول جاقدا
قاراجى بولغان ايلينەن.
اون ايسكى كسى جىبەردىك
يىك باترداي ايرام مېن (۶۴)
بىرگە قونس بېرسەن دىب
قوفىيدىڭ سالغان كولينەن (۶۵).
ايسكى آي جاتتى تۇتقەن بوب
جانقار اچ، جاتتاي (۶۶) يىسىكەن!
اۋلىڭىز بىلسا قونغان سوڭ
آزار چىققان اولمەن!
جامانقاراڭدى اولتردىم
اوز كىنىڭ سالغان جولىڭ مېن!

71

كە تالاسار خۇدانىڭ
بىندە كە بىرگەن باغىدا،
قورغان بولاب خالقىمىز
ئار كە چىقسەن ئايندا
قانلىسىڭىز قىندىم
كىسكى بولغان چاغىدا.
سەنىڭ اقسىڭ بارما ايدى
انداسىڭ تامىدا (۶۷)?!

72

بلمەيىسىگ كارى بوز
 مويىنىڭداغى جازا ئىدى؟
 خانقاراج بىن جانتايىگ
 آيتب ايمان، آزاندى
 قويدم دىب بىرگە آنت بىرسىن
 آراغۇن مېن بوزا ئىدى (68)
 آراغۇننى قويماساڭ
 كىن — ايسكەم آلر ماز ئىدى،
 كاپرگە غازات (69) قىلغانداي
 ناۋوزباي بىرەر سازا ئىدى!

73

كارى — بوزتاغى سويلەدى:
 «كىلىتىرەر مەن كىنر ئىدى،
 اقبالڭ آسب نۇرغاندا
 آيتايمىز، تورەم، سوز ئىدى.
 آسقار تاۋغا، ناۋوزباي،
 تىنىگەرە بىر مە، اوز ئىدى!
 آلتن جىناڭ قىمىسا
 قوشۇن دارا اوبار كوز ئىدى!

74

تالاب آلب، ناۋوزباي،
 مالىدى سالدۇڭ تىلمىگە
 آيامادۇڭ، ناۋوزباي،
 باسمىدى سالدۇڭ اولمىگە!

فورغاندا جاتقان فورقېتىب
آندارن آلك بېگمىدى!
تاستاب كوچدك اول جاقدا
آناك قونغان آبلای
قاندی كويلهك ايلگىدى:
كېچى جۇز كه سييالمای
تاستاب كوچدك جېير ئىدى.
توله گەن اولى جاكغابل (۷۰)
ايرلككەمقنى سېنىدى.
توقسان كىگىدى اولتر گەن
آلب بېدك كىگىدى!
بىنەوسوب باسكىدى
فوقانغا بېرگەن تېر ئىدى (۷۱)!

75

مېيمانك تاسساء ناۋرزيای،
تاسك كېتەر پانادان!
خاقدان بۇيرق كېلگەندە
جانك چغار خانادان!
سېنك آتاك ايرقاسم
بۇۋغاندا آنادان
قان چىگكەلدەب تۇۋىتى
چارانالى بالادان!
سالتېما تارتدم دەسەپچى،
سولای دە دەسەك نانام!

76

كوب فورقئبنا، ناۋر زباي،
 كۈنم تۈسسە كورەرمەن،
 بۇيرق بولب خۇدادان
 قازا جيتسە اولەرمەن،
 آرماندا بولب كيتبەسەن
 نىر سوغغا كىلەرمەن.
 جايبار ايدم جار بولسا
 سازا كدى آلې - آق بېرەرمەن!»

77

ايرجان ۷۲ كيتكەن تۇن قاتب
 خان قىلغان سوڭ او كمدى،
 تورت جۇز كسى بولىنب
 قالك قولداك چىتىندە،
 بارلاب قاراب كىلگەلى
 جاۋ بارمادىب يىتىندە.
 تۇندە كىتكەن آز كسى
 قاتالاب او كندى.
 جاسانغان جاۋغا جولغىب
 ايرجان نىر تۈسكەن سىكلدى.

78

خانغا كىلدى ناۋر زباي:
 «ايرجان جاۋغا باربتى،
 كىچە مىنگەن بايگى - كوڭ
 بۇ كۈن موبىنى ئالبتى،»

[Faint, mostly illegible handwritten text in the left margin, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

قاتالاناب انىكر

بارماغن تىتەب نالبتى،

كىن - ايسكە آيتىپاى قايتىمەن

انىكر فولدى (۷۲) بولتتى.

79

يىندە بولب قىرغىغا

ايرجانىك كوئىلى چوكمەن،

ايرجان تۇتقن بولدى دىب

قىرغىغا دابل كىتەمەن،

بىزدى جوقتاب ايرج - ايكەم

كوزىنىك جاسن توكمەن.

80

حولىغىمى آكسىزدا

ايرجان باتىر آرانغا،

آغاسى اولسە آلدندا

انىنىك كۈنى قاراندا

آداسن دىب باتىرلار

جاچالق چارلق قاباردى،

ايندى مۇندا تاقىرخان

تۇرماغىمىز آرامدى!

81

ماغان جاۋاب بېرىنگىز،

ايلى - ۋاچ جۇز كىمى آلاين،

كوب كىچكىبەى كىنە - ايسكە

ايرجاندى اردەب باراين،

آسوۋينا چىغارماي
ايرب آلب قالاين
قان قوستىرب كىلەين
ساقاۋ قىرغى تالاين»

82

كىنەنخان جاۋاب بېرىدى
ناۋرزابى عبوى دىب كىلىگەن سوڭ،
كىلىسەستى كورنىدى
ناۋرزابىدى بولگەن سوڭ،
قىرغىڭ قولى كويەيب
چاقىغا كىلىپ تونگەن سوڭ.

83

قولىغا تولدى سامسى (۷۴) مېن
قىزىل - سۆۋدۈك كىمەرى،
چىغار مېزىڭگ تاياندى
آت يېن ايرىڭ اونەرى
بىر مېزىڭلەر بولغاندا
اۋزىن بويلى جىيەلى
كۆرەڭ قاسقا آت مېن
چىنىڭك اۋلى بىدەرى
چىكەلەپ كىردى مايدانغا،
اير قانايدىڭ نىمەردە.

84

بىدەر كىردى مايدانغا
«چىكە باتىر - چىكە» دىيب،

Handwritten marginal notes in vertical script on the left side of the page.

قاراس قاراب تۇرادى

«كىكە، باتىر - كىكە» دىيىپ،

تايانپ كىلىپ تۇرادى

جاقن جىردىن چو كەلب.

قازاقدان ايچ كىم چىقىداي

جلدام - راق توتەلب.

85

باي - ئوزاق - داتقا سويلەيدى

آچۇۋلانىپ آتىرىپ،

خالقىنا قاراب سوز آيتتى

او كدى تىرسدى ساپىرىپ،

«نە قىلىپ تۇرماي اوتىر؟» دىيىپ

باتىرلارن چاقىرىپ،

دۇۋلاندىن چىققان باتىردىك

تالاينا باتىرىپ.

86

«قولغا تولدى سامسى مېنى

قىزىل - سۇۋدىك آراسى.

قىسلىغان جىردە مآر كىمىك

تا كىرم بولسنى پاناسى.

قارا - آغاچداي كوپ قازاق

خانغا بولدىك قاراچى

بىدەر كىردى مايدانغا

قىرغىزدىك بىر بالاسى

اونك بزدەن آرتقبا
 آناسى مین آناسى؟!
 بیدەرگە قارسى بارگدار
 بزدەن بىر باتىر داناسى!
 تاۋسلىدكە مامبەتدك
 نايىزا ئۈستىغان بالاسى؟!
 باتىرلاردك مايداندا
 قىز باس بولدى اويىنى،
 قايغىغا تولدى بۇل ساپار
 قازاقدارك قويىنى،
 باي - اوزاقدك سوزىنە
 باستامادى تويىنى (۷۵)،
 ايىچ آدام باسن كوتەرمەي
 تومەندە تۈستى مويىنى.

88

قىرغىزدك قولى كويەيدى
 *آر جىرلەردەن قۇرالبا.
 قىستاي منىگەن قازاقى آت
 تاسدان جاتىر تۇرالبا.
 چىدامادى ناۋوز باي
 كىيىنە قىنالب،
 نۇرە - كىلدى اورنىنان
 چىقەداي بىلى بۇرالبا.

89

كامرول اچك اۋستىندە
ئاۋىن ۋازىب بېلىدىب،
آق - اۋز اتقا مندىدە
تۈستى تاۋدان تېكىسەلب،
قاتۇۋلاتىب جونەلدى
آلغالى جاۋدى ايتكەرب.

90

ناۋرۇزى سويلەپ جونەلدى:
«باتىرلار، قۇلۇق سالىڭلار،
قارا - آغاچتاي كۆپ قازاق،
باختى بولسۇن خانىمىز!
جاۋ قاراسىن كورگەندە
قايتىماسىن باسدىن باغىمىز!
ايرىجان تۈسب قىرغىزغا
دۈسپانغا كىتتى آرىمىز!
اوتان بىزدىك آرتقىبا
مايدانغا كىرمەي جانىمىز!
ايرىجان اۋچىن چاراسىن
آق - بوز اتقا قانىمىز!

91

قارا - آغاچتاي كۆپ قازاق،
«س كورسەتەر كۈن بۇ كۈن،
ايرىجان تۈسب قىرغىزغا
بىزگە قايسى كۈن بۇ كۈن»

آرماندا بولغان اير اۇچن
كيگن آلر كۇن بۇ كۇن،
قلچداسب مايداندا
قول سلتەسەر كۇن بۇ كۇن!

92

تۈدك باسن االن تۇمان،
جايبار ايم بولسن پانك،
فرغزدارغا بېرمەي آمان
اۈمىنگدار كېلسە چاماندا
بولسن جاۋغا آخىر زامان!
جانان كېچەر كۇن بۇ كۇن!!

93

ناۋزبايدك سولدى زارى
اۈرسك قىرسن بازارى،
كېنە كەمنك قوچقارلارى
قايتىاسن جاۋدان نازارى!
بولسكدار فرغز داچالى!!
قول اۈستاسار كۇن بۇ كۇن!!
ناۋزباي مۇنى آيتادى
ايرليگىنەن ايچ كە تانىباسقا،
تارت - تارتىب جېمىردى
آز - آۋزدى جانباسقا
قولن سالب سۈۈردى

تۇرسىنباي (۸۶) بىرگەن الماسقا،
آرتىنا كوزىن سالمادى
اويدەگى قالغان مال — باسقا.

95

ناۋرۇزباي چىغا چابادى
كىكىلىكەن (۸۸) زۇرقىراب،
بىدەر چابىتى قاسقا — آتېين
قۇينداي چاڭى بۇرقىراب،
سوندا باسن كوتشردى
اوتراغاندار كوزى جلتىراب.

96

ناۋرۇزبايدىڭ سوزىنە
باتۇرلارى چداماي
خان قاسىپان اۋمىلدى
مىڭدىماي، دۇۋلات، آغىماي،
آرغىنان چىققان "اۋچ جىگىت
چاكر، جاۋكە تولىماي،
اولاردان كىيىن قالما
تايىننان قايان، بۇخارىاي؟!

97

سىڭر كسى جونەلدى
• ناۋرۇزبايدىڭ سوكىنەن
بۇل ساپاردا تورەنىڭ
جولدىرى تۇۋدى اوڭىنان!

چابالمایدى قازاقى آت
تاس مېن ناۋدۇك توگىنان.

98

يېدىر سوندا سويلەيدى:

«باتجا-زادا بالاسن!

آلدۇدا آيداب قردۇك سېن

قرغزدۇك قاتن، بالاسن!

چېكە كېلسەك بولمايما،

اقبالك آسغان داناسن!?

ئايعاندار كدى (۷۸) ايرتېب

تورەم قايدا باراسن!?

99

جولسز استى قلماعان

ناۋرز باي آسل اير ايدى.

آرتينا قاراب سول چېردە

باترلارن ككورهدى،

اولارغا قاراب سوز آيتب

قايتوۋغا جارلق بېرەدى.

100

«آر برەۋك چېرگە (۷۹) اوساب

كېسلدكزبە نارېمىز!?

چغاس بولسا كيۋدە ددن

بۇ كۈنگى كۈن جانېمىز

كىلىگەن مېنەن ايرلەرم
فورغاۋغا كېلەس خالىگىز!
بېرسە تاكىرم * آيىپور
تۈسرگەن آتەدى آليگىز!
جازم بولسام ارمانان
سۈيەگىپە چايىگىز!
قەرغىزك آيتقان سوزىمەن
تۈگىلەر بولدى آريەز،
سوزگە سىق بولماين
ايرلەرم كىين قالىگىز!»

101

بىدەر مېنەن ناۋوز باي،
چاقىندا شىب بارستى،
آستارىنا منىگەن آت
آوزدۇققا قارستى.
آت اۋستىندە آلتى،
نايزا مېنەن سالتى،
بىر بېرىپە چابستى،
كىرەكەدى قابستى،
ايرلەرىنىك آرتىنا
* مەتب - مەتب قالمىتى،

102

* خانان قايىتب ايكەۋى
بۇرق - سارق ايتىب آيقاستى.

آيقاسب قالغان مېزگلدە
بوردنك آستى آيلاسى:
نايزا مېنەن سالغاندا
قايراندك تېپىدى پايداسى
چولتاك ايتب بىدەردك
آسپانغا چىقتى نايزاسى!

103

بىدەر چىغىب چولققان
قىزىل-سۈۈ سامسى باۋرىمان
ناۋرۇز باي چىغىب چولققان
كىكىلىككك ناۋرىمان
آيقاسقاندا ايسكدۋى
اوجىكسكەن چاۋرىمان
بىدەر نازب چىغلىدى
كۈرەك-قاسقا آندك شاۋرىمان

104

قىسئى چاۋب چول بولغان
چوۋۇ (۸۰) مېنەن تاۋدك آراسى
ئۇل ساپاردا چار بولدى
خان آيىلدى باناسى
قىرغىز آندان چىغىلىب
نازب اندى قاراسى،
باخۇد ايلاب چوۋولاسنى
ئاۋچ آلاچدك بالاسى!

آلاغا ناۋان سېيىندى
اۋرى كېتىدى نە كەدن.
قائىراتى كۆپ بولغان سوڭ
نايزاسى اۋماي نە كەدن
چانچقان اسكەن ناۋوز باي
اير فرغزى خۇرد كەدن.
سرىغا جىغىپ نايزاسى
جىمىرگە ياساپ تەرتىكەن،
سۇۋرلمايدى تىمىرى
قان مېنىن قاتتاۋ جىد كەدن (۸۱).
"آر تارايدان فرغزدار
جاغالاى چاۋب جىد كەن
تۈس-تۈسىغان آت قويدى
اۋمىكەر بولت سۈيە كەدن.

جالغىز چاشى ناۋوز باي
خاۋغا قارىسى ايندەۋگە
آراسى آلس داۋستات
«بارما، مۇندا كېل!» دېۋگە.
چاۋب بارى بوخار باي
آت اۋسىندە كۈلبەدى،
اۋتكىزىپ قاچتى چىلبىرى
ايرىيدەردن بىلمەۋگە

107

ئاۋچ آي توقسان كۈن ايدى
چارۋوا چيچكمن كۈبەگن.
ناۋان بۇجول آغمتى
ايرلىگىنلۇ تىبەگن.
تۈسپىر تۈرە كىتسكەندە
كىنە خان قاقى ايدگن،
بۇخار باي باتر آب كىلدى
ايرىدەردك سۈبەگن.
غازاق، دىۋولات جايبىل
خالاقاي قىدى اۋبەگن (۸۲).

108

آغىباي باتر چابادى،
قاجقان آتن كۈرەدى.
قورغزان قورق تايىبادى،
اودا قابسار اير ايدى.
آلب خانغا كىلەدى،
تارتۇۋ قىلب بىرەدى.

109

بۇخار بايدى ماقتادى:
«بارەكەلدى، اير سن!» دىب.
آغىبايدى چاقىردى:
«آتن آلب كىلسن!» دىب.
«سۈبەكسكە چاققان اير بولار،
«آتن سوغان بىرسن!» دىب.

10
اۆلگى قىلىپ سوز آيتدى،
آركم مۇنى كورسەن دىيىپ،
جاۋغا چابقان باترلار
نامستانىپ اولسەن دىيىپ.
«كوڭلدىن اۆلگەن اير ايدىڭ
سۇيەككە نىگە چامىداڭ؟
چارامىدى اولجا دىيىپ،
غەيى، آتقا چابقاندا
سۇيەككە چابقان اير ايكەن
بۇخار ياندى ماقتادم!»
غەيىبى باتر خورلاندى،
ايلى جاغىنا سېمادى،
اچن چارب اولەرگە
جانىنان پىچاق تامادى.

110

اولجا بولات (۸۳) بولسەن
اير يىدەردىڭ آرتىنان
اوراز كېردى مايدانغا.
اوزب چۇرلەن خالقىنان
اودا آيتۋۇلى اير ايدى
سۇنقار قۇسداي ئالپىنغان

111

اوراز كېلدى چۇنقىب:
باستان اوغان باغى بار،

قائینی توس قازاققا

قارایب جورکن قانی بار.

ازا خوراق کررکن سوگ

تیک چیقباغان جانی بار.

جانی ناغب چداس،

دویندن نه سانی بار.

ناورز بادگ فوسندا

نیکه لب آغان جاری بار.

112

چوو مینن فوارب

اوراز چابدی آرقاقان.

ایکی بیئی فرارب

ناورزبای چابدی بیر جافدان.

فرعز قازاق ایکی جار

قاراب توردی جان جاققان

113

نایزالارن کونفرب

برن بیری کوزدهدی.

آچوولانغان باترلار

جولققانچا توزدهدی.

برن بیری آیامای

ایت جوره کدی میگزهدی.

اوراز بانو جغدی

نایزا بورن کینز کیلدی.

Hozy San Keteneyan

دوستلاری ما مایک یلدا

دوستلاری

Hoza
ما مایک

114

آق بوز آندك سول جانان
اوراز بارب جفلى،
قايىب آدام بولماسداي
چين جاننان توكلى.
نلگه كىلمەي سول چىردە
چىر باۋرلاب سورىدى.

115

زايىغى سوزدەن آغىيى
قارايعان ايگەن قانىيى،
چىتىگەن ايگەن تويەنلەپ
باۋوز بايدىك جانىيى.
توسىرب توره كىنگەندە
چاۋب بارب آغىيى
كونەرب آلدى اورازدى
تيل - قوگراندك جالىيى،
قوقىيىلەپ قوغزىدى
بىرمەي كىتىدى تاغىداي.

116

آزر اوگغا قاراب تور
باۋوز بايدىك جۇمىيى.
آزر آسا تىگەن چوق
خان كىنەنك تىنىيى.
قارالا - آندى بر قوغز -
جاڭغار اچ بىيدىك ەانىيى -

چىكەلەپ كىردى مايدانغا،
باتر ايگىن مۇنيسى!

117

ناۋرۇزباي فارسى چابادى
چىكە چىغغان باترغا،
تايىنباي فارسى كىلەدى
قاچانوغىن فاتىنبا،
جالاقتاب نايىزاسن

چىتىپ كىلدى چاقىغا،
الاقتاب ساستىپ

بانوردى ئوردى قاپلدا.
چىكە چىغغان باتردىك
بارىنە بىردى آقلىدى.

اورىمىيان ئورماي جانىن سىپ
نایىزاسن قاتتى باتردى.

118

قىزل آلا قان قىلدى،
قىزل - سۇۋدىك چىيەگىن،
ناۋان بوجول آغىدى
ايرلىگىنىك نىدگىن.

چاقىن چىيردە قىرغىز بىوب
اوزى آلت قالدى سۇيدگىن.

119

چاقىقان سايىن آق - آوز
چىردى تارىپ اوكتىدى.

ناورز بايدك ايرلكن
قرغز قازاق سو كېدى
ايكى مان قرغز چيىلدى
قازاق بين سوغس اينكەلى،
ايرلردك آلدن اوردى
جايانو ميرگن تو ككەلى.

120

چيىكەلب ايندى سوغسباي
قرغزدار توردى بىكردە.
خان ايىك فاقى تو كىر كە:
اربا آرسين كوتوردى،
زىكېرە ككە اون بىردى،
اقولاغينا اون بىردى.
سغس آندى بىلاماي
آلدندا آسكەر جوق بولدى،
زىكېرە ككە آوزىما
سېلدر سىرەك توب كىلدى.

121

زىكېرە ككە آوزىرى
قولداك بولدى كوتىنەن،
سېگنر كسى اوچردى
سېلدر سىرەك چىتىنەن.
بىر بوز آندى اوچردى
قولداك ارغى بىشىنەن.

122

مۇننى كورب فرغردار
اۋيران بولپ بۇلندى،
قاسنىدا تورغان ناۋوزباي
بۇ ئاغاردابن سىندى،
جانا اوقتاب آتقاندا
بىر كىرەمەت بىلندى،
اورماي سوقباي زىنگىرەك
اورتاسىنان مولندى.

123

فرغردار چىداپ نۇرا الماي
قاچايردى آلاقتاب،
ناۋوزباي كىتدى سو كىننار
نايزا مېنن چاباقتاب
بىر - بىرىنە آت قويدى
فرغز قازاق جان چاقتاب،
بىر نوزا كەك آستىنان
گۈل - گۈل جاناب ارچاقتاب
چىغا كىلدى ناۋوزباي
توغز آت آلد سالاقتاب.

124

اون بېس آندى آب كىلدى
مىنگىدىباي، تۈۋۈلت، اغىباي،
اون ايكى آندى آب كىلدى
چاكر، چاۋكە، تولىباي.

اون تورت آت بار قولندا
قابان مينهن بوخارباي،
قۇربان كىلدى تورت آت بىن
نۇبرى چىغىب تولپاردى.

125

قارى كىلىپ قوسلدى
قزل سۇۋدك بىلىنىدە.
كوكىلى ئەتدى ناۋاننى
ئوز تانرغان ايرىندە.
قاۋان تاغى جونەلدى
تاۋدك توسكىدى اورىندە.
قاچىب بارىپ فرغزدك
تامال سوققان چىرىندە.

126

جو كىلىپ، جورگن فرغزدك
ناۋوزباي اۋستىن قايتىدى.
سىگىز مېرگن ئىرچىردە
بىلنە چىرتىپ جاتقانى.
جالغىز بارغان نوردى
بارى تىكىس آتقانى.
چارا بارما خودانك
بوساپاردا قاتقانى.
قوى بوغنداي فورغاسىن
قازا بولب ئايبىدى.

127

مىنغىن تاشاب تاش تاشقا
قايىنا قاچدى مېرگەن.
لاپ قويا چاندى قىرغىزدار
مېرگەننىڭ آتېن مېرگەلى.
خالغىز چاۋب ناۋرزىباي
قىرغىزنىڭ جولىن كېرەندى.
اۋچەۋر چاچىچب "اۋلتىردى،
بېسەۋى تىرى اولمەدى.
بېس مېرگەندى تىرى ايداب
جانغا ئالت كېلگەننى.
سىڭىز مىلىق اوڭگەرب
تارتۇۋ قىلب مېرگەننى.

128

سول ۋاقىتدا ئاق اۋر
جىر تار بېدى. اوياناب،
ناۋرزىباي جۈر اوستىندە
قلىچى قانغا بويالىب.
قايىنا قىرغىز قارايدى
نېسىنە تۇرس اياناب.
ناۋرز بايدىڭ اۋستىنە
فالڭ كېلدى تاباناب.

129

الدالاب جۈرگەن قىرغىزنىڭ
جىلى نۇردى اوڭىنان.

آی مۇنۇردى فوجقاردىك
بۇرى تارتىدى قوگىنان
آت - آوز آت قۇلدى
فرغردىك آتقان اوغىنان (۸۴)
نۇورزبايغا اومتۇلدى
قالك فرغز چوغىنان

130

قزل - سۇومىن داواندىك
آشغارىنان چاك آستى
فرسقدىك آندى ايمىشىدە -
تورەدەن ار كە آداسى?
فرغز قازاق اىلكى جار
ناورزبايغا تالاستى
قىردا جۇرگەن (85) بۇخارىاي
آيتنا قامچى ئىرباستى،
اوزە كىكىسن چىغارب
ناورزبايغا جاناستى.

131

بۇخارىانىك آدبىنا
ناورزباي آندى مىنگىسىب،
جاوغا ئوسب قالماستىقا
قاچايردى چۇۋدىسىب،
ناورزبايدى تۇتباقتا
فرغزدا قۇۋدى السىب،

قازاقدان آدام آزبولدى

بىر مەنى ئوغىن تىرىسپ.

132

قورغان دىب قىرغزدان

آغىباي سىرتىن آينالدى،

چاماسى كىنە تىرىسپ

قورغانقا اولاندى،

بوخارى مەن ناۋىزباي

سالمايدى اوپىراندى،

مىنگە سۈۋىلى مېرآغا

اولاردىك قولن يادلاندى.

سور ۋاقىندا قىرغزدار

باسقن جىتىپ اورلەدى.

جالغىز اوزى آغىباي

قورغاۋغا آنى كىلمەدى،

الدۇغى جىتىلگەن قىرغزدى

اراعا تۈسپ كىرىدەدى،

قولنداغى ئاپراسن

اوتىدى تىرىسى سىر مېدى.

134

آناسى اونىگەن آبلای.

ئىلدۈدى بىرگەن بارخۇداي.

بوخارى مەن ناۋانغا

اۋمۇلدى قىرغىز جاپالای.

چا كرده جيندى بىر چاققان

قايان مېنىن مېگدىمى.

كېر - بايلاق آندى جىتىگىدى

چاۋوگە مېنىن بوليمى.

كېر - نابىلىق ات كېلىگەن سوڭ

ئىب الدى ناۋوزى

135

سېگىز كىيىس قوسىب

سۇۋ بويىدا اۋرستى.

ئوقتاتا - آلمى كوت جاۋدى

اۋستوتكە مېتاب چىستى.

كېزەك چۇمىساب كېندى

بايزا مېنىن قىلچىدى.

قالك جىتىگەن بىر غىزدان

آلا - آلمادى تىدى

136

سېمىنادى باتىرلار

اۋرى كېتىدى تە كەدىن

چۇبۇرئالى آغىبى

تاليدى چانچىتى جۇرە كەدىن

آرالسېب چا كىردىك

مىلىق ئىدى مە كەدىن

ايتچىمە سېب سىلكىسېب

قورغاق چىقىدى تومە كەدىن

«ايگى آغام بىر عالم بار
ازدەر - غوى مېنى» دېگەندى!

140

سۇي دىب آينقان اير جاننىڭ
آغاسىنىڭ بىرى سېنى!
اوزان كۈنىڭ مايداندا.
بىر كور مەدم سېنى مېنى!
بىر ناسلىك اچىندە
مۇنچا قالاى تۇۇدك كىم?
جاوغا فارسى بارماستاي
قاتن مېنەن بولدك تىك!!

141

سېنى قارا باسئىما
بولىڭكا نايىر آلماستاي?
جۈرەڭك اۋچىب كىتىدىمە —
جاوغا فارسى بارماستاي?
خىزمەتى سېنىدە بار ايدى —
اير جاندى ايسدەن سالماستاي!
نامىسى سېنىدە بار ايدى —
ارتىنان تىرى قالماستاي!

142

الا بىر تاۋدك چىلغاسى،
باۋرىندا اوبىنار قۇلچاسى.
تار جېردە چولداىس بولادى
ايرلەردك نايىرا قۇرداسى!

بىلسەن جاۋغا جاۋىدى
چىگىدۇك جانغا مرزاسى
اۋ جان بولسا قاسىدا،
بولدىكىچە تۇۋغان تۇلغاسى،
بولارما - ايدىم قازاققا
"اۋل سوزدۇك اولجاسى!"

143

بالاى آرقار باۋر ايدى.
بالاسىز آرقار ماڭر ايدى.
كۆيك قىلماى كوزىمە
جاساغان سىيى المايدى!!
سۇدە كىمىن بۇل تاڭدا
اولىكەنچە قالمايدى!
بىر جان جاۋغا تۇسكەنچە
سىن جاۋغا تۇسدىك بولمايما!

144

ايندىكى جىردە سويلدىن
بولغان داسدى بىلدىنقى
"بارى دە جاۋ بوب كورندى
آلا تاۋدۇك ئاسدارى.
ايلدىن بۇرۇن نىسامىيى (۸۶)
جوق سومدىقى داسداى
قونىرى ئالدى قوسىندا،
تۇزەدى بىشىدى قانچىقالي.

اور باسنا قۇلماق.

از دەمدى باسقانى

145

ئىستاي چاۋاب چول بولغان

جۇۋمىن ئاۋدۇك آراسى

بۇل ساپاردا قازاقدۇك

بولماي قايىل نوباسى

رۇستەم مېھن سېپىلتاي (۸۷)

دۇۋلاتدۇك ئاغزى بالاسى.

ئۇندەس بولدى قوغزىيىن —

آنە ئۆزدۇك آلاسى!

اون ايلىك مەك دۇۋلاتىدى

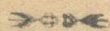
قاچردى تۇندە راسى.

جامانلىق قىلغان موبداردۇك (۸۸)

مويىنىنا بولسۇن جازاسى!

قازاقدۇك كويى قىلدى

قاندىما — ايلىكىن تاباسى!?

سول بارغانىن تورقلىق

ايلىگە قايتىپ كېلىمەگەن.

ئۇي جاماعات مالىيىن

خالقن، چۆرىن كورمەگەن.

قۇتبولۇلغا فرغزدان

ئىلەگن خۇداي بېرمەگەن

فرغزدا قالدى تۇتۇلىپ

ئىتىكىنن ايىچ كەم بىلمەگەن (۸۹)

كەندە - سارى مەن ناۋر زىيىدى چوقتاۋ .

سامباي جىراۋدىڭ قىرغىزدان قاچىپ، قۇتىلىپ، ايلگە كىلىگەن
بولۇڭ كىيىنەسارى، ناۋر زىيى تورەلەردى چوقتاغان ايسەبىتى
آيتقان آزىراق «سوزى»:

147

قوغامى ئۈچىنى اير ايدى،
كىيىمدى باۋا تۇۋدىغان (۹۰)
اقبالى جۇرگەن اير ايدى،
آلتىدى قىچ بۇۋدىغان
آبەللى - لانت ات قوبى
دۇسماندى كورسە قۇۋدىغان
كوب سارغايىت كىلىمەسدە
كىيىنەخان ساغان نە بولدى؟

148

تۇلپاردان سايلاب ات مۇنب
دوربادان جىمىن جىگىرگەن،
جىم اورنىما بال بىر
قىردىن سۇتن ايمىرگەن،
داسقىن قالك جاۋ جىتسە
آلدا چىغار تىگىردەن،
كىر - ايلەمدى قالدېرىپ
كوك - بۇۋورل ساغان نە بولدى؟

149

ۋاتچادا بار، آلتن تاق
 جاسيىنان جاسبار بىرگەن تاق
 يىزىيىلدى قارا بۇر كىدەي
 جايىدى ئۇۋغان سۇغانلىق،
 قانان چوق، قۇيرىن چوق،
 بىر آنادان جالغىز تاق،
 كۆپ سارغايىپ كىلمەسەي
 داۋر زىيى ساغان نە بولدى؟!

150

كىن — ايگىم مېنىك كىتىكەن سوك
 زامانم قالدى نازىلىپ
 سالتاناندى خانداردان
 جىتىم قالدۇم آيرىلىپ
 ايگى بوردەي قانانم
 تويچىدان سىدى قايىلىپ
 بالداعى آلتن آق بىرەن
 ناسقا تىمدى مايرىلىپ
 كىچىلك تۇسى ناسىما
 ئورنىگەننەن قايىمىغا!!

151

جاكىر جاۋماي سۇۋ بولدى
 بۇلى قىيات مانانم (۹۱)
 ناسقا تىمدى كىتىلدى
 بالداعى آلتن بولاتم!

ئويچىسىمىن • تۈزلىدى

يېنى بېردەي قاناتم!

كىنە سارى نازۇرباي —

آسىب تۇۋغان مانايىم —

فېرەزدان تىكەن ئۈسايىدى

ئاقدرىلى آچال ساغاتىن!!

152

جانىڭ قايدا جاي تايار.

جادىڭدا جايبىز بولماسا؟

كۈڭلۈك قايدا جاي تايار

كۈرەڭگە داۋلەت بولماسا؟

مۈلۈك كۈرۈنى بولما

بارايان كېرەي بولماسا؟

خۇلدىزىڭ كۈرۈنى بولما

ئچىندە بېر آي بولماسا؟

خالىقىڭ كۈرۈنى بولما

ئاسقارغان خانى بولماسا؟

كىنە سارى ئچىندە

بېر نازۇرباي بولماسا!?

153

خالق ايمىسى خانداردى

قالاي آيتسام مەن بارما!

چېكىرتكەڭە ئالغان

فېرەزىلدا خۇن بارما؟

جايلادان سېسكەنگەن
جالغىز قازدا ءاۋون بارما؟
جايدار يىنان آيرىلغان
ايمىز اجورتدا سن بارما؟
كىنە سارى، ناۋوزىي
بىر كورىنەر كۈن بارما؟

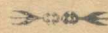
154

كىنە خانىك تۇستدا
قارت بۇۋرادى جاراتق،
جاۋدى جاسقات چاپىرب
جاۋغان قاردى موراتق،
ايىلى — لاب آت قويىب
دۇسپاننىك آلدىن اوراتق،
كىنە خان حازم بولغان سوڭ
چىل بوغىداى تاراتق
كورىنگەننەن قورغالاب
كىسى اۋزىنان قاراتق!
وزىمىز چاپقان سوزاقدا (۹۴)
سارتدان آقل سوراتق!!

155

ناۋوزىي نوره كىتكەن سوڭ
باسدان آۋدى باغىمىز!
كىنە سارى كىتكەن سوڭ
ايمىز قالدى تاغىمىز!

بىلىداي سايراب جۇرايدىك
بايلاندى وتل مېن جاغىنزا
آزغانىز ايمىسىبە
قويچىدان سىدى ساغىمىز!
آرتىدا قالغان جىتم ايل
كىلىبىدى كىتدى سانىمىز!
آخىرىدا آلۇمىت
اوستىداي بولدى خالىمىز

156

ئۇل مىسالى چىغارغان
سامىداي دىگەن جىرچى ايدى
كىنە خاننىك تۇسندا
جۇرتدان اوزغان سىچى ايدى
آيتقان سوزى اولىكىلى
قۇلاقنىك بىر قۇرچى ايدى!

157

اولەك جىرعا نىسامىداي
ماچھور چىچىدن نار ايدى
بىر ايتىكەن آدامدار
سوزىنە تاغى زار ايدى!
كوزىنەن كورب سوز قلغان
سوعىدا اوزى بار ايدى!!
سوگى:

جۈسۈب - بەكدىڭ كەنە - سارى - ناۋر زىباي غا

قوسمچا سوزى .

1

نېسامىاي دېگەن جىراۋدان

آيتىلىپ قالغان كىيىپ ايدى .

بۇزىدى جامان چىچىلار

اۋلىگىلى سوزى . كۈب ايدى

آزىراق مۇيى تۈزەگەن

جايناسدىڭ جۈسۈب يېڭى ايدى .

جىراۋلۇق بىن لىسى جور

سېپىسى آسلى تىك ايدى

اون - ئۈچ چىل بولس بولغاندا

بىرنىچى بولس دېر ايدى .

اوز آكەس سۇراساڭ

باسىغا آرادانقا دېر ايدى .

ئولى آناسى سۇراساڭ

آلتىنباي سى چىر ايدى

زاماندا بارىدە

خالقىنىڭ قامىن جىيىپ ايدى

آلتى آتا ئولى جايناسدى

بىرگەلى جورىغا تىگەدى

2

الئی - بایدی اولترگمن
کینه ساری خان ایدی،
زولمدق بین ایل چاپلاق
اول خانان توتقان زانلی ایدی.
آلتیبایدک انیسی
جاغابیل باتر نار ایدی،
کیمیلسیککه کونوؤگه
پیملی نم - او نار ایدی
اونفری مین قابیرانی
فاندای دیمهک بار ایدی.
ازا میندن قورلققا
کوبیدی کیتکمن جان ایدی.

3

آلتیبایدک کینگی اوچن
ماهارلاندی کینهگه،
جاغابیل باتر میندی
تاوه کدل دیکمن کیمهگه،
آز کسی مین تال تۆسده
آت قویدی باتر تورهگه،
میری ماک قوسن بولسادا
نالاردی ایبرگه بینه؟
چۆز آدامن قیرغایچا
داق تۆسدهدی دینهگه.

4

نوب - چارغان دېگەن آت مېن (۹۳)
 ناۋوزىباي قاچا جونەلدى.
 قويداي قىز چىتىنەن
 قىزقا چەكەم (۹۴) كىنەلدى.
 چىكە - چىك دىب بارغاندا
 چىخالماي تۈرە بوگەلدى.
 چۈز آدامن اولتېرىپ
 كورسەندى باتر لوتېردى.
 نىر آلتىباي قانىنا
 چۈز قاندى ئالت چىكەردى.

500
 5

 2500

5

كونەمەنەك قانچا مېن بار
 چاڭغايلى بېرىن آسلىدى?
 اوتىر بېسكە كىلمەي - آت
 قايرانىنا ايسردى!
 يىتى قايتىباي دۇسپانمان
 ايركى مېن چاۋب كوسلىدى?
 تولتقىرىپ كورسەندى
 كىنە خانغا كىسردى.
 جانب تورغان چىراغىل
 نىر غانا تۇۋ (۵۹) مېن اوچىردى.
 چۈز آدامن اولتېرىپ
 ناۋوز بايدى قاچىردى.

10000
 40

 30

بوره نوردك ايلكيسى
 سوز سيبكه دهى باسدى
 آقيرندا بوستيرب
 فرعزعا فاراي آسردى
 كينه خاننان قوتيليب
 حاجباسدك كوزى آچدى

1۷

حوسب - بهكدك اوگيمتى.

بوزدهم كينه سارى. ناؤوز بايدى.
 موندای مسوز حالين آدامنان تابا مايدى.
 مار جانداى جنبكه بركن ريشدهم
 آتخار سن كور گهن زيردك نيزدك جايدى.

2

كاوهاردك كوز كه نوراج ديمس بار.
 سورددا مليويدن باغاسى بار.
 بولادى مويچاق - ناسدك تبر بولديغى
 اوسنداي آر نارسدنك خاناسى بار.

3

اوز حالن كينى بوز - بالا چاقما مايدى.
 آچينه نادانديغى ساقما مايدى.

بولسادا فانيچادانا جورندان آسغان
 اول مينهن الكفرى ديب ماقما مايدى

4

ناسيخت حالنى كچى بوز بالاغا.
 حالنى اولسكهن چارام نار ما آغالارغا.

تە پايىدا كۆنمەردى ئوتتۇر كەنەن
 ئوز جان ئېيىسى عوى جامالارغا

5

حەكئەدەر ادەب ساققا قىزدان آرتق،
 ئانمىدى بولس شورت ئوزدان آرتق،
 بولمىك ناچار بولسا خالگىدى عىل،
 ئالاق قىل قايرات بولسا اور كە ئارتق

6

ئورلق يىن آسېرەسە جالغاندى عوى،
 بىرەنەن ئالداستىب الغاندى عوى،
 قۇدانان ئۆمەت قىلسان، ئۆيىنەن قىل
 ئىلەپ بىندە الدىنا بارغاندى عوى

7

جەلساك جەلغاندى آل موينغا،
 ئۆلكەنەك ئالسىخان سىل موينغا،
 آتايغان قۇمبار دىب آنى جامان
 بىر كۆرەم آيغا ئۆسكەن بارما موينغا

8

ئوزىنەك بىرەنەسە ئورسەت قايرات
 تاس كىسەر قىچداي - ئو قوبغان قايرات
 بىر قۇدك عىمىن تاسايت يىتەك سويلە
 آستۇردى ئېچىكك عىم سىزدان غەيبات

9

بىر بولساك قازىداغا ايدىمدى نور،
 خالغىز، ئۆي خار اسىيادى، جىتلىدى بول

اۈمگە ادام بارسا تاماق چىنباي
 حالغىڭا مەنەرك مەن سۈيلىدى بول

10

بالاڭدى مېكىمەنگە يېر مولدا بولسا،
 باي بولساڭ سېكىمەن اوبان اوردان بولسا،
 بار بولسا ناغى بالاڭ اۈچكۈلگە يېر،
 علمىڭ اېكەۋىدە مولدا بولسا.

11

بۇل ايتقان چۈسب - يېكەڭ ناسىخاننى،
 بارىدە ناسىخاننىڭ خاقىقانى،
 سىنا سوز تۇرس اېمەس دىب ايتسا بېرىپ،
 دالەلدى ئېسىن بىرگە جازغان قاتى،
 ادرىسم سوردلاريا اويىلىنىدا،
 اق - مېچت اۈيەزىمەڭ قونىنىدا،
 چۈسب - يېكە ناسىخانرا پامبىيەدە،
 كېكە - تۇبەك ئېرىچى ئىرى بولمىنىدا،
 ۱۹۰۶ جى جىدا، اېرەل اېنىدا.

كەنەسار يېنىڭ قىسقاچا تارىخى ھەم تۈسنىكىسى سوزدەردن جوڑۇۋى.

(۱) نۇرى - جاۋھارنىڭ اسىلى، مەروۇزنىڭ اسىلى. جاۋھار (رايخا
 جوھار) اسىل، آرتۇق، اسىل - تاس.

(۲) ئىيى - اوتان - اوتانلىرى، قوۋغانلار، اوتانلىق ايرىغانلار، اۈيىزىدەر،

بېكەن مەخدا.

۲) آبلای خان فازادىق اتاقتى خاى. اقامان جۇيۇنيدان سوڭ
 قالماقدان اوچ آلمان بولس فازادار جيبلىب كيب قالماقدار مەن
 (زاڭغارلار مەن) سوغىغاندا باترىلغى بېلىب آبلای جۇردىڭ. اۆزىنا لىندى
 اونان بۇرن آبلای بىلكىسى. ادام اەدى
 آبلادىڭ كە اەتى تۇقراسىندا تۇرى آڭكەشە توب. سوڭدا
 انىعى مئاۋ بولسا كىرەك. آبلای اەكسە گەي بويى اەر اسم خانىڭ تۇقىن
 آتالغى مىنلار: ۱) اسم، ۲) سالغام جاڭگىر، ۳) ۋالى - باقى (۴) قان - اچەر
 آبلای، ۵) كور كەم ۋالى
 چاكارمىڭ آيتۇۋىچا ۋالى - باقى اتاسى جاڭگىر اولىگەن سوڭ
 آز - تاۋىد مەن باققە تالاس جەڭىب قالغان سوڭ او كەلەپ ناغاچسى
 خېۋا خانىشە تەندى. سوڭدا اولادى. اونىڭ بالاسى آبلای اۋرسىق جاۋڭگىر
 بولغان سوڭ، اۋرسىق، سوغىغان ادامدارن بىرا بەرگەن سوڭ قان -
 اچەر اتانغان. قان - اچەر آبلادىڭ جاڭغىر بالاسى ۋالى دەن جاڭغىر بالا
 بولغان. مۇنك آي ماسۇر اەكەن. آداسى اتاسى اولىگەن جاس بالا
 ماسۇر خېۋا تاستىب آتاسىڭ اەلى فازادى اردىنى قازاق اەلىنە كەپ
 ماسۇر بىر باغا جالچىلغقا جۇرەدى. اتن آيتبايدى. باي سابللق دەپ
 ات تويادى. چاكارمىڭ آيتۇۋىچا بۇل باي - دۇۋلات تولد ئىمى
 بولدىدەردىڭ. آيتۇۋىنا قاراغاندا بۇل قاراۋىل ارغن داۋلەت ناي دەگەن
 ادام. سول گەز فازادىڭ والىق بەن الغى سوعىسب جورگەن زامانى
 اەكەن. بىر سوغىدا زاڭغارلار دىڭ عالدىن سىرەن دېگەن خانىڭ جاقىنى
 چارچ باتر جەكە - جەكە چىققاندا فازادار جۇرە كىسىب كىرىپ
 قالغان. سوڭدا جەكە - جەكە ماسۇر چىب چارچدى اولتوب «آبلای
 آبلای» دەپ اۋران چاقىر توب قالماققا ات قويغان قالماقدىڭ
 باترىڭ چىلغان كورگەن سىڭ فازاداردا ماسۇردىڭ سوڭىنان
 المە چاۋب قالماقداردى قۇوب قاچىرغان

او كۈندە ئۈچ جۈز بىر خانغا باغىناتتى. ايلەن. آر رۇۋدۇك
 اوزىنە بولەك خاندارى بولسادا بولەر اولى خانغا باغىناتتى اەكەن، قازاق
 خاندارىنىڭ اەسكېدەن بىرى تۇراغى تۇر كىتەن قالسى، جايلانۇى قازاق
 نكەن سو كۈنگى اولى خان ائىلامبەت بولات بالاسى اەكەن، (بولات
 تاۋكە بالاسى، تاۋكە سالقام جاڭگىر بالاسى). قالماقدى قاچىرغاننان سوڭ
 ائىلامبەت بىن قازاقدۇڭ بىنەرى مەنسۇردى چاقىرب ائب «كەسەن» دەپ
 جاى مانسەن سۇرايدى، سويدا مانسۇر اورىنىڭ كە اەنەن «ئۇسۇن بىر
 جاين ائىلدى مەنك ائام اۋەلدە اوستىك ائاسنا زورلق قىلپ تاغىن ائب
 اەدى، اەدى مۇى مەن دالا قىلپ ائەين، مەنك سو كەمەن اوسى خان
 بولسەن دەپ ائىلامبەت كۈبەن اوتتە كەرەك، سو چوقتايدى.
 سو مەن ساپالاق دىگەن ائاق قالپ مانسۇر ائىلدى ائىلدى.
 ائىلامبەتدۇڭ بىرى كۈندە-آر ائىلدى خاندىق قىلپ باغىناتتى. ائىلامبەت
 اولى خان ائاق تۇرادى. ائىلدى ائىلامبەتكە باغىناتتى. كويىنە اورقا
 جۈزگە خان بولادى. ائىلدى ائىلدى، ائىر، باتل، خايلە كەر ائام بولغان.
 ۱۷۸۱-يىلى ۷-جاسىندا بولدى.

سۈيەگى تۈر كىتەندە حوجا - ائىمەت جاساۋىدۇك جانىندا.
 زاڭغار مەنەن كۈب سوغىدى.

زاڭغار دۇك كۈچەيىپ تۇرغان ۋاقىتىدا ائايالماى جۈرب بۇلاردۇڭ
 بولسا تۈسب تۇتەن بولدى.

اوزىنىڭ چەبەرلىكى مەن «ئۈچ جۈزدۇك قازاغىنىڭ اوتىنۇى مەن
 تۇتىدى، اەلل جايقەن قاچقان قالماقدى، اوز آرا بولدىگەندە زاڭغاردى
 كۈب ەردى. «ساغان باغىنام، ساغان باغىنام» دەپ بىر جاعىمان اورىدى
 آلداب، بىر جاعىمان قتايدى آلداب اەكى كۈچتى سو كەتدۇك آراسىندا
 چىنىدا اور اەركى اوزىدە بولاب تۇردى، ەيچ كەگە باغىناتتى

قونسقا تالاس قورغدارمەن دە بىر مەزگىل سوغىدى. احرار
 قورغدارمەن كەلس قىلىپ جەردىك چەكەن آيرىدى. آلا تاۋدىك قور
 اەكى آغابىنداس جۇرتقا چەكەن بولدى. «آيىلى آسپاس آسۇۋ» دەگەن
 غەسوز سونان قالدى.

اوسى كۈنگى چەكەن ئۆيەرىندەكى قوچقار آتا ئاۋىنداقى اوردا
 تىكەن چاڭداق (چاڭلاق) دەگەن جەر آيىلايدىك قورغدارمەن سوغىسار
 اوردا تىكەن جەرى اەكەن. سول جىاسدا ءۇچ جۇزدىك تالاس
 تەكس بار اەكەن. آتاقى ئاتىلاردان تاما اەسەت باتىر قايچىلى جالا بىر
 كەنەن. باي باتىر قانجىغالى آرەن بو كەمباي بار اەكەن. بو كەم - باي
 باتىردىك قورغدارمەن بايغا آيتقان. بىر سوزن اوسى كۈندە قارندار لاقابى
 قىلدى. ائىلى بو كەم - بايغا قورغدارمەن بايغا آيتقان. بو كەم - باي
 آيتىدىمىن. چان ئايى جۇر اەدم، چان ئايى جۇر اەدم، چان ئايى جۇر
 اەدم، جۇر كەردەت، ائىلايدىك اوتىر اۋلى بولدى.

اىلايدىك ۋالى دەگەن تالاس اورسقا باغىنىپ اورنا جۇر تە چان
 بولغان اورنا جۇزدىك كۆبى ادغان رزا بولغان، ائىلايدىك
 غۇبايدۇلا دەگەن تالاس چان كوتەرگەن. غۇبايدۇلا اون جىلدى
 اورسقا كۆبەى چان بولپ جۇرگەن. غۇبايدۇلا اولكەن سوكت اورسقا
 دىك سالدارى كۆچەپكەن. ائىلايدىك تۇقىمى اەكى چاق بولسا كەرىك
 بىر بولەگى ۋالىدى باس قىلىپ اورسقا باغىنغان. بىر بولەگى باسقى
 قاسم بولپ اورسقا باغىنبايمەن دەگەن قازاققا اەرب كەتكەن.

(۴) كو كچە - تاۋ آقولا اوبلىسى، كو كچە تاۋ اۋىزىندەكى جەردىك
 ائى جەرى تاۋلى، آغاچتى بولدى. قازاقدىك جەرىدىك بىر چۆزىلى
 بولپ سانالدى.

(۵) اۋلى - تاۋ تورغاي اۋىزى مەن آتاسار اۋىزىدىك چەكەن
 اۋلى - تاۋدى بۇرغى زاماندا اەر - تاغى دەدە آتيدى اەكەن.

(مۇخاممەت ئەلىخان) نۇبىرى بويىچا بوسانىدى. كەنەسارى قولىدا
 باغىناتان بولپ اۋۋادە قىلدى. زەكەت جىناپ بەرۋو، اۋچىن قاسىما قوقاندىن
 چۆز جەتتە ادرتتە كەتتى.

چۆز جاغاسىدا نەس قۇلان دەگەن جەردە كەنەسارى قاسىندا
 چۆز سارتىدى قىرادى دا اۋلى تاۋداغى امان ائب تورغاي بويىدا كوچا
 كەتتى.

تورغاي بويىدا چۆز گەندە آكەسىنە ئۇوغاندىنا آس قىلپ اورىدى
 چۆزىدىن كىچى چۆزدىك اوساقالدارن، بىلەن چاقىرت اورىدى
 كوتەرلەك دەپ كەگەس جاسايدى. جىلغان چۆرت اورى كىزگە سالما
 كەنەسارىنى خان كوتەردى.

جىلغان چۆرت كەنەسارىغا: «ئىز خارزىدە اورىغا قارىسى كوتەردى
 آلمايىز، قونىمىزدى ناستاب كەتسەك اورىدىن قوقاننىڭ آراسىداغى
 قانداى جەردە سىيا آلمايىز. سەن اورىدىن آۋلاق جەردە كوچىدى
 قۇۋاتقان، بىز ساغان جاسىن زەكەت بەرپ تۇراق، سەن كوچىدىگەندە
 بىردە آچكەرە قوسىلارمىز» دەگەن. بول سوردى كەندە - سارى مائول
 تاپقان. كىچى چۆزىدىن اورنا چۆزدىك ئاتىلدى كەنەسارىغا جولداس
 بولغان.

قازاقنىڭ كوتى كەنەسارىغا زەكەت تولەپ، اورىن جاققان خاندا
 جەتتىز تۇرغان بۇل ۋاقىغا ۱۸۴۰ جىلدارنىڭ چاماسىدا بولغان
 كەندە - سارىنىڭ اوزىنە باغىنغان اەلدىر اۋلى - تاۋ، كىچى - تاۋ، تورغاي
 جىلانچىق، بىلەۋى. بۇلنى دەگەن جەردەردى جايلاپ چۆزگەن بۇلارنىڭ
 سانى آۋەلدە اونچا كوپ بولماغان. كەندە - سارىغا قوسىلغان اەل بىردىن
 بىرگە كوتىدە بەرگەن. نەس آلتى جىلداى كەنەسارى اورىدىك قالىس
 چاۋب، اوزىنە زەكەت بەرمەگەن اەلدەردى تالاب اورنا چۆزىدىن كىچى
 چۆزدىك اچىدە بولغان.

۱۸۴۵-يىلى تۇرغۇن بۇيىداغى بىس- قوپا، ارغۇزىك بۇيىداغى
مولا دەگەن جىرگە اورىسدار اەكى قالا سالىق آسكەر قۇيغان
بۇ ئۆزىكى تۇرغۇن ارغۇزىك دەگەن قالا.

جانادا سول اورىنداردى جانابىن سىردى قىستىقن جايىنىس قوپانغا
تەن بولب كەن سارىغانغا تەن جان بولغان، كەن- سارىنىك ئاورىس
تەن سۇ كۆندە كەن- سارىغا اوى كەلگەن قىلىقن جاقىنداس
مەك ئالغا، اولاي جان زاماندا قىلىقن پاداسىمىتا بارب باغىناتن
س خاندېمىتا جازلىق تەن اەكەن، سونان تەرى قىلىقن قازاندىك
سېندا آلا ئو ئىلك بولماغان اەكەن.

كەن- سارى اولى تاۋدان اوب اوربا خوزىقن اولى عجزۇك آراسىمىتا
اي كەلدى، اە اوزىنىك ئالغاچقا قۇيغان جىردە قاپماۋ دەگەن
شۇك اورىدى، بۇل ۱۸۴۶-يىلى جىلك چاماسىندا بولسا كەنك
قارا ئالدىكە اەكەن، چوۋدىك آلىقن ئالماقن ئوگىرەكەن ئايماقن
سېن جانلدى، بۇ جىردە ئاۋىسنىك آلمان، سۇۋان، دۇۋلان، جالېر،
بايراقچى دەگەن رۇۋلارى بار.

كەنسارى اوسى اەل مەن سويلەسەدى، ئايماقدا ئاۋىس دە اەلى حاق
ئەلى بىر چاقى كەنسارىغا قوسىلپ آيا- كوز جاعىمان اەكە جاقىندا
تەن اورىغا قارىس چىقماقچى بولدى، اە ئىچى جاقى ئىچ اوتىر
رۇسقا باغىۋىدى ماقوللاندى، اەل آلاۋز بولدى، ئايماق ئاۋىس اچىن
رالاغان تاڭاتار دەگەن كىسەن كەنسارى سول كۆندە
بەردىك جاي، مانېس سوراقتى- مەن، سوندا تاڭاتار آيتتى- مەن
بۇ جاقىك اەن سەنم، آقىلدا بار، قىراتدا بار، بىر آق آۋز بىرلك
چوق» دەپ.

بۇ جاقىك اەل دەرىمەن بىر تەن دەپ- سارىنىق قولداغان چايراقچى
بولغان، ئايماق مەن اوگەكە ئاۋىس كەنسارىغا جارتىب چىردەم تەرى

الماغان. چابراچنىڭ باسغى ساۋرى بىر دىڭ كەنەسارىغا
كۈمەڭگى نىڭگەن.

دوۋلاندك بىر بولدىكى اوسى كۈندەكى اوليسانا، چىكەت اۋىر بىر
تاۋلاردى جايلايدى اەگەن بۇلار ئور-دوۋلات اتاندى اەگەن كەنەس
اوسى ئور-دوۋلات بىن سويلەستىدى. بۇلار كەنەسارىنى سىلامايدى، سوزى
المايدى. كەنەسارى بۇلارغا كىلەپ قايتىدى. قاماۋدا جانغاندا كەنەس
خۇداى مەنەن قولجىداغى قتايدىڭ ساردارىنا چىرىدى، اورسقا قىز
كۈمەڭ سورىدى. قولجاڭ ساردارى اەلچى كەلگەنى تۇرۇن
بىجىندەكى (پەكەن) پادىشاھقا خايار بەردى. قىزى پادىشاھ كەنەسارى
سوزى قىل آلدى. كۈمەڭ بەرۋوگە ۋادە بەردى. سوزى مەن
خۇداى مەندى قايتا كەلدى.

جاناندا كەنەسارى جاي ماسدى آيب فرغدارغا «باغى
دوب» قازاق مەن اراق چىردەن تونىس بەر» دەپ نەكەت مەن دەلەت
باس قىل اون چاقى كىسى اەلچى چىرىدى.
كەنە سارىڭ اەلچى چىرىگەن اوسى كۈنگى جەننى سوغا قازاق
سارباغى، بوغى، سولتى دەگەن فرغدار.

سو كۈندەكى سارباغىڭ باستى اورمان نىياز بەك اۋلى، خانىنى قارايتى
اۋلى، سولنىدا جاڭقار اچ اس-خوجا اۋلى، كارى-بوزىلە بەردى اۋلى، بوغى
بورامباي بايمورات اۋلى اەگەن. بۇلار كەنەسارىڭ سورىنە مۇلق سالمايدى
اەلچىلەردى سىلامايدى، بەرۋەلەردىڭ آيتۇنچا بىر-اۋز بونقى
بوساتىدى، بەرۋەلەردىڭ آيتۇنچا بىر قاتارن اولتۇردى، بەك مەن
باس بولب قالغاندارى قاچىپ قۇتيلدى.

قازاق فرغزىڭ اراسى بۇزلاى. اەلگە بارما كىرىدى.
باشالغان سوڭ بارما زورايىب كۈچەندى. اەكى اەلدىڭ اراسى
كۈنەن كۈنگە جامان بولت بۇزلا بەردى.

اولە كەندە اينىلغان تور - نوبەل آندىك اۋرلانۇي دا اوسى مەزكەلدە.
يا كەرەك

دايىغا آرە كىت قىلپ آورە بولسا دا كەندە - سارى قازاقدىك بىلەن
چەرگە قوسالمايدى، قىرغىدا باغىنايدى، قىتاى دا قۇر سوزدەن باسقا
دەم بەرمەيدى دەگەن مەن كەندە سارىنىك قولى كۆننەن ئۈنگە
دەپ اوسە بەردى. قانچقان - پىغاندار، قانرايىنا سىمغاندار، ساۋق
كەندەر كەلب كەندە - سارىغا قوسىلا بەردى. كەندە سارىنىك قاسىدا
ر آور، قول پايدا بولادى. قولدىك باستىغى اولى نساۋدان آورغاندا
كە كەلگەن ئاتىرلىرى (ئۆزۈز باي، سارجان، مەگدىباي، دۇۋلات آغىباي،
بىر، جاۋكە، بولىباي، قانان، قورمان، بۇخارى باي تاغى ئالدىلار) بولادى.
بارمىتلاشقان ۋاقىتداغى قىرغىداردىك قانراي قازاقدان كەم بولمايدى.
اورمىغا بارغاندا كەندە - سارىنىك قولى باستىغى آغىباي، بۇخارى باي
كوب قىرغىن تابادى. كەندە سارى قىرغىدارغا مەقباب آچۇلادى.
ئىزدىلەر مەن بارمىتار تاستاپ جاۋلاشۇغا اويلايدى

كەندە سارى اوسىداي كۆيدە نۇرغاندا موقىننن آور تىچكەنت
قىلغان كوب دۇۋلات كەلدى، بۇلاردىك كۆپى چىرە، سىقىم، بونباي
يا كەرەك، اوتىرغان دۇۋلاتدار مەن كەلگەن دۇۋلاتدار آنداسىپ
قىدارى باي - اۋزاق، بەل - خوجا، مەدەۋ، خۇداي - بىرگەن،
باي، آنداس، بولپ كەندە سارىغا باغىنايچى بولادى. باستىغى سىقىم
- بەك بولپ دۇۋلاتدىك بىر بولەكى كەندە سارىغا باغىناي قالدى.
لاندىك تورەسى رۇستەمدە كەندە - سارىغا باغىنايدى.
قىرغى دۇۋلات اھەلدەن قاتارلاس، قونستاس، اوتىرغان اهل بولادى.
ستاس رىۋودىك آراسىدا باي ۋاقىتدا چىرداۋى بارمىتا سەكلىدى
دە بولا بەردى دۇۋلاتدىك كۆيىنىك قىرغىغا قارسى كەندە سارىغا
مەن كەلگەن اوسىندايدان بولسا كەرەك

اوپچىگىنە، دولدانىب تۇرغان كەنە سارى تۈۋلەت يەن بىرىگ مەنە كەنە
آتانادى فرغزىدگ فۇسچى دەگەن رۇۋن چابادى.

تاسىغى قالچا بىيى ۋەب جەننى چۈزىدەي كىسى تۇتقن الادى
خەسەر ئالب «اولجاغا بارادى».

بول ۋاقىغا ۱۸۴۶ نىچى جىلى كۆزىدى كۆنۈى بولسا كەنە
اوسى سوغىدگ سوگىمان كەنە - سارى فرغزىدازمەن سويلەسپ
رادى. قالچا بىيدى اەكى عجۇز جىگىدى مەن بوسائىب جىمەردى.
آرقىلى فرغزى ادامدارىنا مەنادى خان جازادى «بۇخاققا مەن
توگەن، سەندەر مەن جاۋلاساين دەپ كەلگەنم جوق، فرغزى فازاقد
باين قوسىب قۇۋەتلىك قىسپىمان قۇتقاراي دەپ كەلدىم. تۇسەنەسكىل
آرامزدا سىر آز اوچىغا بولدى. اوتپكەنگە اورەل، ۋالغائغا ساقا
آتەمەن. قالچا بىيدى اەكى چۈزى ادامى مەن بوسائقانم سەندەرگە آچۇپ
جوقدەيى.

اوسى خاندى ماغان سوگ كۆگىدەن مورىنچىدى كەنەرد
ماغان كەلب باغىنكدار، سونان سوگ اهل اەلگەرگە ناراڭدار،
سوزمدى قايىل ائاساڭدار، دوستاندقدى قويماساڭدار اوز كۆنگ
اوزدەرگەر تور كدەر، ماغان باغىنغان اەلدىن بىر ادامدى اولترسەك
بىر بالانى جالاساڭدار، كىنا سەندەردە بولادى، مۇنى ئومتباڭدارا».

فرغزىدار جىيىل كەگىسب كەنە - سارىغا كويىمىن بولادى فار
فرغزىدگ آراسى ناعى بوزىلىپ اوزلمىتىن قىستاي سوعىس بولاد
فرغزىداردگ كەنە - سارىغا كويىۋىنە اورس حۇكۇمەنى دەم بولە
كەنە - سارى ۋامالدا جاتقاندا ۱۸۴۶ نىچى جىلى آيسا كوزد

(*) اسميرنوف كىتابىنىڭ ۱۸ بەتىن قارا.

كەندە - سارىغا قارى پاتسا خۇكۈمىنى ئىسكەر جىمەردى. ~~ئىسكەر~~
ستېغى ئوخالغ دەگەن جاساۋل بولدى.

كەندە - سارىغا قارى بولب ئوخالغكە كوب چىكەندەر مەن سوك
نورە آيىلاى اولى، الى تورە آدل اولى، باراق تورە سولتەيىناى اولى،
بولن نورە چاڭقاي اولى قوسىلادى: اوسى نىسايمان تىرپ اتەدە الماى
ورسقا باغىنىپ قالادى. كەندە - سارىنىڭ قامالدى تاستاب چوۋغا اۆتۈنىڭ
بىر سەبەبى اوسى بولدى. سول جىلى ئوخالغ قىزل - آغاچدى
سەئىدى. قىزل - آغاچدا تۇرب ۱۸۴۶ نىچى جلدك. كوزىدە ئوخالق
قىرغىزدار دىك باستقارينا: ۱) بۇغى رۇۋىيان، بورامباى بايمۇرات اولىنا،
اچىماى سەرالى اولىنا، ۲) سار باغچ رۇۋىيان اورمان نىيازنىڭ اولىنا،
۳) سولتى رۇۋىيان چاڭقارچ اقسخوجا اولىنا " كەندە - سارىغا
كۈنبە كدەر، كەندە - سارىنى جويگىردار. كەندە - سارى سەئەردىكەدە.
پاتسا خۇكۈمىنىڭ دەدۇسپانى، پاتسا خۇكۈمىنى سىزدەرگە چار دەمدەس
بولدى. دەب خات چارغان. (بىد)

قىرغىزدار دىك كۈنبەئىيىنىنە كوزى جەتەكەن سوڭ كەندە - سارى قىرغىز
داردى قونىسىمان بوستىرۇغا اويلاغان.

اولىنە - آزادان كون چىقسا قاراي سوزلب جاتقان آناۋدى قىرغىز
آناۋدى دەيدى. قىرغىز آناۋىنىڭ كون چىغىس چەگى بۇوام دەگەن ساي
بولب سانلادى. آناۋدىڭ ادكى بەنى كىوب قىرغىزدىك قونىسى بولادى.
آناۋدىڭ نەرسىك چاغى دالاق بولادى، كۈندىك چاغى تالاس، سۇتسام،
قوچقاردەگەن اوزەندەردىڭ ابدارى بولادى، آناۋدىڭ ناسىيان چازى
قىسى قار كەتپىدى. آناۋدىڭ كۈنگى بەنىمەن نەرسىكى بەنىنە بەلگىلى
آسۇۋلار مەن غانا قاتىنا سۇغا بولادى. آناۋداغى ماڭگىلىك قاردان كوب

(*) Недзвеждкй памят. книжка Семиреч. об. на
1905 г. стр. 11

اوزەندەر باستالپ اوزى چاغنداغى اوزغا آغادى. اوزەندەردىڭ آڭى
 نەرك ساي بولدى. آسۋۇدۇڭ بارى اوزەندەردىڭ باسندا بولدى
 اورمان باستالپ نەرسىكى كۈنكىڭى آققان ادىكى اوزەن برأت يىن ائالا
 آسۋۇدا اوزەندىڭ آي مەن آنالادى. اۋلىدە - آنادان بۇتومغادەين مىنادى بەلك
 آسۋۇلار بار. (۱) مەر كە، (۲) قارا بالتا، (۳) ائىق - سۈۋ، (۴) سولق، (۵) ائىق
 (۶) لامەدەين، (۷) اسق - آنا، (۸) كەگەتى، (۹) سامسى (چامسى). اوسى آسۋۇ
 دان باستالغان آسۋۇلار مەن آتالاس اوزەندەر بار. آلا تاۋدۇڭ نەرسىكى چاغندا
 فرغىدار كەنە سارىدان قاچىپ تاۋدۇڭ باسما كەنەكەن نە آلا تاۋدۇڭ
 نىكى چاغىنا آسقان. كەنە سارىنى تاۋدۇڭ باسما چىغارماغان، آسۋۇلار
 بىرمەگەن، كۈنكىڭى بەنكە اوتىكىز بەگەن. كەنە سارى مەن فرغىداردا
 سوغىسدارى آلا تاۋدۇڭ نەرسىكى بەندە بولغان.

آلا تاۋدۇڭ كۈن باس چاغندا قۇسچى، اورتا جىرىدە سولتى، نو
 چىس چاغندا سارىغىس بولدى.

كەنە سارى اۋدى قازاققا چاقىن اوزىغان قۇسچى مەن سولتىنى چايدا
 اوزان كەين سارىغىسى چالغان. ۱۸۴۶ انچى جىلى اوسى كۈنكى سىبەك
 نوكرە كەندە ئىر اولىكەن سوغىس بولغان. كەندە - چاتقان كەندە سارى
 نوقتام دەپ سارىغىس قالپاق باتر كۈپ قول مەن سىبەك كەندە نوكرەكە
 كەنە سارىغا چولققان، كۈپ فرغى بولغان، سوغىدا قالپاق اولىكەن
 فرغىدار جەڭلىپ چالغان.

اەكەنچى زور سوغىس ۱۸۴۷ انچى جىلى نوكتەمدە بولغان كەنە سارى
 كۈپ قول مەن كەلب كەكىلك تاۋىغا اورداسى تىگى آلا تاۋدۇڭ نەرسىكى
 چاغنداغى فرغىداردى چايدا باستالغان.

سوغىدۇڭ بىر مەقتى بولغان اورى سامسى (چامسى) آسۋۇ بولغان
 افرجاننىڭ قولغا تۈسكەن جىرىدە اوسى سامسى آسۋۇ
 فرغىدۇڭ «خانى» سارىغىس اورمان پارغانداغى، اسق - تولدۇر

10) ئىستانىي - آقنىڭ ئىنى. اوسى اولە ئىدى چىعارغان ئىستانىي.
كەنە سارىغا اونەمەن جولداس بولپ جورەدى اە كەن. قاي رۇۋ اە كەن
ئىقناي الماتق.

11) قازاي، اەس - حوجا ئىرئوۋغان كىسى بولمۇردىڭ ئالامىرى
قىرغىڭ سولنى دە كەن رۇۋىيان بولدى. اەس - حوجا قاندىڭ مولاسى
اۋلىيە - اتادان بېجىڭ ارقىسى الماتاغا جورەن قارا جولدۇڭ بويىدا بېجىڭ
قالسىنىڭ كۈن ئاس چاغدا سەگىز چاقىرمداي چىرىدە.

12) كەنە كە - كەنە - سارىنىڭ اردادقان ئىنى.

13) اەلە - اوزدەنىڭ ئىنى. اەلەنىڭ ئاسى قىتاي چىرىدە تە كەس
كۈن كەس دە كەن اەكى اوزدەنىڭ فوسلۇن چىغ قىتايڭ قۇلجاده كەن
قالسىنىن (اوتىب، جەنى سۇۋ اوبىستا كىرپ تون ئاسقا قاراي اەب
بالقاچقا قويدى. تە كەس خان - تاگىرى دە كەن ناۋدان ئاستالدى. اەلەنىڭ
ئاسى تە كەس دەب سانا ئالسا اەلەنىڭ اوزىدىغى مۇكەھكى جوز چاقىرم بولدى.
جەنى جوز چاقىرىمى رۇۋسىداغى قازاق - قىرغىز چىرىدە، قالغانى قەبىلەغى
قازاق - قىرغىز چىرىدە.

بالقاچ دە كەس اولكەن كۈن، جەنى سۇۋمەن سەمەي اوبىلدارنىڭ
چەكە آراسىدا، اوزىدىغى ئىنى جوز چاقىرمداي، اەنى اون چاقىرمداي
سەكەن تۈرت چاقىرمداي. اولكەن بولغاندىغىمەن اەسكى ۋاقىتىدا
«كۈكچە تەگىز» دەب اتالغان اەكەن. جەنى سۇۋ اوبىستا اتاي بىر كەن
جەنى اوزدەنىڭ بارى دە بالقاچقا قويدى: 1) ايسا گۈز، 2) تەيس،
3) آق سۇۋ، 4) بىيۈن، 5) قىزىل - آغاچ، 6) قاراتال، 7) اەلە.
قاراتال مەن اەلەنىڭ آراسىداغى بالقاچدۇڭ چاغاسى قالىڭ قامىس
نۇۋ بولدى. قازاق بۇل چىردى آتراۋ دەيدى. قاراتالدىڭ، اەلەنىڭ بالقاچ
چىغا قۇيغان اوزىدارن سارى - اەسك دەيدى.

14) اور - دۇۋلەت دەب ناۋدى جايلاليتىن دۇۋلەندى ايتىدى. تەنە -
سارى زاماندا دۇۋلەنداردۇڭ ئىر چارمى ناۋدى (آلا ناۋدى) ئىر بولدى.

ناۋدك اەنە گىندەگى دالادى جايلادى اەكەن. ناۋداغى ئۇۋلانداردى
 "اور- ئۇۋلات دەپ، دالاداغى ئۇۋلاندى- اۋى ئۇۋلات دەيدى اەكەن.
 ئۇۋلات ئورب اراسقا بولىندى؛ ۱) سىقم (۲) جاتس، ۲) بوتىماي،
 ۴) چىمىر.

15) قاماۋ جىردىك اتى، بالقاجقا قۇياردىك آندىدا الە جاينىب اوزەك-
 اوزەك بولب تارامدانىب كەتەدى، تاراۋلاردىك آرالاردا كۆب آرالدار
 پايدا بولدى. الەنىك اباغىنداغى لوسىندى تارام اباقتى قاماۋ دەپ اتالدى.
 ئۇلى- ناۋدان كەلگەن سوڭ كەندەسارى قاماۋدى مەكەن قىلغان.

16) چوڭىگر دەگەن سوۋدىك اتى، مەر كە مەن تارتى دەگەن
 ادىكى قالانىك آراسىدا بولدى. تارتىنىك اورىندا بۇكۈندە لوكۇبوى
 دەگەن اورس قالاسى بار. اولىيە- انا اۋىمىزىدە چوڭىگر بولسى بار.
 اەلى ئۇۋلات.

۵۶ ئىچى ئومىردى قارا.

17) قوسچى قىرغىدىك قاراق بىن چەكە آراسى اوتراىن رۇۋى.
 18) قوسچى دەپ قىرغىدار قورققاندا چوچىغاندا، ئالداغاندا
 آيتىدى. قوسچىلار اۋىنىلاۋ ايقايدىلار. اۋىنىكەن زاماندا قالماقنى قوسچى
 دەگەن خاتى بولغان. قوسچى قىرغى داردى كۆب چاققان، قوسچى
 كەلەدى دەسە قىرغىدىك چىلغان بالاسى جۇبانان بولغان. قالماقنى قوس-
 چى دەگەن اتى سوتان بىرى قىرغىدار آراسىدا قورققاندا چوچىغاندا
 ايتقان سوز بولب كەتكەن.

19) قالچا قىرغىدىك اتى، كەندەسارى زاماندىغى قوسچى ئورۇۋىدىك
 ئىسى، باتىرى.

20) جىغا بۇرغى زاماندا سەمەك. ئۈچىن باس كىيىمگە قادايتىن
 بەلگى اەكەن. جىغانى قۇسدىك مويىن ئىرىشىن ياقاۋورسىنان جاسايدى
 اەكەن. ئويىندە ئاۋىس دەگەن قۇسدىك قاورسىندارى جۇمسالادى اەكەن.

سويىدىغان ئالوسىدى قازاق جەناب دەپ دە ئاناغان. سوتقى ۋاقىتداردا
خىتاي تەك ئورد تۇقىمدارى ئاغاش بولغان.

(21) مامىتدۇك ئۇلى ئى- ئۇزاق دۇۋلاندىك چىمىدە كىن ارىسىغان
بولدى. بۇ كۈندە تۇقىمدارى كور كۇرۇق بولسىندا، ئۆلۈم- ئانا ئۆمىرىدە

ئەل- جوجا، مەدەۋكىسى ئاندارى. بۇلاردا چىم دۇۋلات

(22) قوسىن- آسكىر- قول

(23) سادات سالغىرى، بۇيرۇق

(24) مائات دەپ ئاتى، ئېسى يىنجۇرىغا آغا بولغان كىنى ئىتادى

(25) زەرەك- آلتىنداغان، آلتىن

(26) بىرەن (بىرەك، بىرەك، ئىران) دەپ ئاغز آسىل بولاندى ئىتادى

(27) آبلای آسباس كىزەك، آبلای

(28) آسباس آسۇۋ دەپ قازاق تىن قىرغىدۇك آراسىغا آندى ۋاقىتدا

سالغان آلا ئاۋداغى چەككى آتسا كىرەك

(29) قارا بالقان، سوقۇق دەگىن ئاۋلاردىك آتى، ئانا سول ئاۋلاردىن

چىم چۇۋغا قۇبان ئوزۇندىدۇرۇك آتى، پىچەك ئۆيەزىدە.

(30) تۈسكىدى، تۈسى دەپ ئاۋلى جەردە ئاۋدۇك اهل اوران

ئاۋرۇن ئىتادى.

(31) بوغىيدى كىنىك آتى، ئۆيىنىك چايرىچى دەگىن آرىسىمان.

(32) قانات چانغان دەگىن كۈز كەكسە چىغۇ، چانچاققا چايلۇ

دەگىن ماغاندا آيتىلغان

(33) ئاۋان- ئاۋرۇمىدۇك آلبە جىتەگىن آتى

(34) جەنە- ئايزان ئۇچى، ماساقدۇك ئىر ئۇرى

(35) كۆنە- ساۋت

(36) «قايىقار مادى مەن» دەگىن سۈر قايىقار مادى، كوكلى دەگىن

ماغاندا آيتىلغان

37) داتقا (بازىسىغا دادخواد) قومان جوگمەنىنىڭ ەلىگە ناس قىلىپ تويغان جۇمىچىلارنىڭ بىرىگەن. داتقا اورس زامانداغى پىرىستوب بىن، بولس بىن دارا جالاس بولسا كەرىك.

38) بەكەرگە دەگەن *سوز-جاينا قاراب تۇرۇچىلارغا دەگەن ماغنادا،

39) قارقاراداي دەگەن سوز قۇسداي دەگەن قارقاراداي دەپ ئەسەمىكە اوچىن كوچىكەندە تويىدەگى جۇككۇ اوستىنە تاغان يايلىس كىيىمكە تاغان بەلىگىنى آيندى. قارقارا كىيىمكە قاۋر سىناب بولدى. ئىرانىك ئىر آسەم قاۋرسىندى تۇرۇن قارقارالى تىر نادەب آيندى*

40) كور ائوغلى بۇرغى زاماندا خورازم چۇرىندا اونىكىن ئىر بىن.

41) داۋان دەگەن سوز تۇركىستەندە ئاوداغى آسۇۋىك جالېس تاغى بۇل اورندا تاۋ دەگەن ماغنادا آيتىلغان.

42) ئاما كىچى *جۇزدەگى جەننى رۇۋدەگەن ەلىك ئىر رۇۋىك ئى. قۇرمان-ئامادان چىققان باتىرك ئى.

43) مەگدى-باي، دۇۋلات، آغىباي باتىرلارنىڭ آندارى. آغباي چۇرىنالى ارغى، تۇمەدارى قارقارالى اۋىمىزىدە بولسا كەرىك.

44) چاكر، چاۋكە، تولىباي باتىرلارنىڭ آندارى. چاكر، چاۋكە ارغى بولدى. جوسف-ئىك ئاسىغار اۋلىنىڭ آيتۇبچا تولىباي باي-اۋلى،

چايباس رۇۋى قارا-كوز آرىس، ئاۋرۇز ئامباسىستان بولدى. تولىباي بۇخارىي باتىرك قاينىغاغىس ەگەن. كەي بىرەۋلەر ئىرگە باتىرك ئى.

تولىباي ەمەس تولى-باي دەپ ەدى. سۇفادا *ئىر آسىل نۇسخاداغى تولىباي دەگەندى ماقول كوردى. نەگە دەسەك جوسفەك تولىباي دەپ

آيندى. جۇس-ئىك چايباسدان چىققان باتىردى آنى بىلە كەرىك. مەگدى-باي، دۇۋلات باتىرلارنىڭ آندارى، قىرۋۇ ەگەن ئىلەك.

(45) آق كەۋەدە ساۋىتىدۇكى بىر بىرىك تۈرۈن آيتىلىدى

(46) قۇتان قوسىدۇكى ئىنى. قۇتان سۇۋدا ناماق آتۇپ تۇرغاندا

بۇرۇپ مويىنىن جىيىپ مۇساپىر تۇرادى.

(47) نان كىچى ئۇچۇر، جىسى رۇۋدۇكى بىر رۇۋى قاتان، بۇخار

باي تايىنان چىققان باتىرلاردىكى ئىنى.

(48) سامقال قوقانىنىڭ بىر اولدىن ماتىيى

(49) آق - سۇۋ اوزەندىكى ئىنى، جۇۋغا قۇيادى بېچىك اۋىزىدە

(50) ايمان باتىر - آق سۇۋداغى قورغاندى بۇزب الغان قازاقداردىن

ماتىيى بولسا كەرەك. قاي رۇۋدان اە كەين آتقنى آلمادى

(51) بىرىك دىب تۇرغاندى آيتقان.

(52) آسپاراء مىر كە اۋلىدە - آنا اۋىزىدەكى اوزەندەردىكى ئىنى

اە كەۋىدە قوراعاتى دەگەن اوزەنگە قۇيادى. مىر كەنىڭ بولسا مىر كە

دەگەن قالدۇر.

(53) مادالى (مۇخاممەت - آلى) مىر كە قالاسىداغى قوقانىنىڭ بەگىنىڭ آلى

(54) آق - اۋر آندىكى ئىنى. اوسى آندى قىزىل - مۇرن دەپدە اناىدى

مىر كەنى آتقاندا مىر كەنىڭ مادالى دەگەن بەگى كەند - سارىغا سىلىققا

بىرگەن.

(55) قوم - بەل آلا تاۋىدۇكى آسۋى، مىر كە مىن اۋلىدە - آنا آراسىدا.

قاراقستاق چوڭىكىردىك قاتارىدا. اە كىچى قوم - بەل بىسىك اۋىزىدە سۇۋ

سامىدىن جۇمقالدىكى آراسىدا.

(56) قاراقستاق، چوڭىكىردەگەن اۋلىدە - آنا اۋىزىدەگى تاۋلاردىكى.

آندارى، اوسى تاۋلاردان چىققان اوزەندەردىكى آندارى. اە كەۋىدە جۇۋغا

قۇيادى. بۇ كۈندە دۇۋلاتىدىكى بۇنىماي دەگەن آراسىنىڭ جىرى ۲۶ جى

ئىدىمىنى قارا.

157) كەكەيلىك ناۋى چۈۋۈدۈك اوڭ جاغندا توفقان دەگەن
 ئالانك كۈن چىس جاغندا بولدى. كەكەيلىككە نىرىسك جاغنداھى
 چۈۋغا ئون نۇرغان تۇمىيغىن كەكەيلىك سەنگە دەپ آتايىدى. قىرغىن
 سوڭى سوغىنىدا كەنە سارىنك تۈۋن نىكىن جىرى كەكەيلىك سەنگە دەپ
 نىس چاقىرماق جوغارى ماى - تويىدەگەن جەرا اەگەن ماى - تويىسى
 قىرغىزدار اەجەلەن قاندى جەردەپ آتايىدى. ۱۹۱۶ نىچى جىلدا ماى
 تويە آينالىنىدا پادسا جۇ كۇمەسى مەن سوغىسى قىرغىزدار كوپ قىرغىن
 تالغان.

158) قىل - سۈۋ توفقانك سوس - تان ائانادان چىققان ئىر
 اوزەنچىككە آتى.

59) كارى - بور قىرغىزكە آتى. قانادكە باھسى دەپ خاتا آينىغان
 كارى بور قانادكە ئاتى.

160) جامان - قارا قىرغىزداران كەنە سارىغا اەجەيلىككە بارغان آدم
 جامان - قارنى ناۋىزىنى اولتىرگەن. جامان - قارا سۇلى رۇۋان بولە كىلى
 بولدى. جامانقارنىك ئۆيىنى تۈۋرالى قارار آراسىدا منادى ئىر آكگىمە
 بار چاقىراجىنى ساۋرۇق بارغا كەنەسارى قىرغىزداركە باستىقدارن اوستاپ
 بىردەپ اوتىنچ قىلغان. باستىغى جامان قارا قىل ساۋرۇق قىرغىزكە جىنى
 ادامنى اوستاپ بىرگەن. اوستالۇۋدكە مانىسى بلى بولغان. قىرغىزداركە
 جىقلىرى بارمىغا كەتەدى. جىقەردى قايردەپ قىرغىزدار سىساۋرۇقا
 اوتىندى. جىقلىرى كى قايرۇ تۈۋرالى سويلەسە دەپ ساۋرۇق باستىغى
 جامانقارا قىل جەنى آدمى چاقىرپ آلب كەنە سارىغا اوستاپ بىردى
 ساۋرۇدكە. اوزى دە قىرغىزدار اولگەن. ائلى كوچىب كەتپ جاڭغىر
 ئۆي قالغاندا ساۋرۇدكە جىقلىنىنا قىرغىزدار تىيىگەن. نەلەۋدەگى بايلۇى
 تورغان. آقا مندىلا ساۋرۇق بار جاڭغىر اۋزى كوپ قىرغىغا چاققان
 بارمەچىلار ساۋرۇدى نايزالاب اولتۇرپ كەتكەن.

61) كاسنى دەگەن سوز ئاسى جاۋلاشۇ بولغان آدمىلارنى دەگەن ماغاندا آيتىلغان.

62) ئەسلىدى دەگەن سوز چاس بالالاردى، سائىمىردى دەگەن ماغاندا آيتىلغان.

63) چۈرچەت دەپ قازاق - فرغز قىيىدى، آيتىدى.

64) بەك - ناتىر كەندە سارىنىك فرغزغا آغاچقى دەپچى خىمىر كەندە باستىق قىلپ جىبەرگەن آدمى، قاي رۇۋدان ادىكەن آيتىلماي آلامدە «كەندىسارى ناۋرۇز بايدىك» آسىل بولسا سىندا جەككە باتىر دەپ آيتىلغان اەكەن. قاپال اۇيغۇرلىدىكى قىتاغاي تامان باي - اوزاق باي - تىمۇ اۋلى 82 جاسىندا 1920 جىلى قازاق - فرغز بىلم كومىسسەسىمە كەندە - سارى ناۋرۇز باي نۇورالى سوز جازىپ بەرگەن. سول سوزىدە اەلچىنىك تانسىق بەك - ناتىر دەگەن كسى اەدى دەيدى. باي اوزاقلىك جىمىدا جەردى دە اوقىعاغا جاقىنداۋ ادى دەپ جەككە ناتىر دەگەن سوزى بەك - باتىر قىلپ تۈزەتەدىك.

65) قومىيدىك كولى اۋلىدە - انا اۋيغۇردە چۈۋدىك جاقاسىندا اعاچاق بولسىندا، بۇرن ايدىك چالغار كۈل اەكەن، ئۇل كۈندە سۇۋى نار تىلغان.

66) جاكقاراج سولتى رۇۋان اەس - خو بالاسى، فرغزلىك باس آدمى بولغان. جانىماي قارىدىك اۋلى سارباغىچ رۇۋان، بەبىگىلى چايدانىك اكىسى، فرغزلىك باس آدمى بولغان.

67) انداسى بونىباي دۇۋلات بولادى، انداسىك مونسى مەركەمەن آلاتۋ دىك آراسىندا، مولات تۇرغان اۋرى بۇرن فرغزلىك جەردى اەكەن. اۋرىس زامانىدا بۇجەردى انداسىك اەلى دراۋلاب آلتىغان، فرغز دار اندا سىدىك مولاسىن بوزدى دەپ قازاقدا فرغزدا آيتىلدى. اندا - سىدىك مولاسى بوزلدى دەگەن سوز خانا بولسا كەردەك.

(68) بورا - ادامى ماس قىلاتن، قىردان اچىكلىك. قارىدان
 قارىدان فولدان جاسالدى. قىرغىداردۇڭ. اۋلى جۇز قازاقدارنىڭ
 قارىداردۇڭ آراسىدا جايلىۋۇلى اچىكلىك. ئاچىكلىك، چىكلىك، اوليا. آقا
 قازاقدارى ماس كۆيى اول - اول بولب چىلب مال سويىپ كۆزە كەتسە
 سوزا اچىدى. ايل دەرى دە اچىدى. چىلبان ادامدار آراسىنان مۇ
 سايلاب رەت ئۆزىدە اچىدى بۇي «بورا - جورا» دەپ آتالدى. كەي مۇ
 دام كۆينىدە مۇ نەچە چىلبان بورا اچىدى دەپ آتالدىمىس.

(69) غازات (آرابچا عزات) سوغى، كىن ئۈچۈن جاۋلاۋۇر.
 (70) كەنە سارى اۋلى تاۋدا جۇرگەندە جايىياس اھلى كەنەسارىغا
 مۇ سۇنباغان، زە كەت بەرمەگەن. سوندىن كەنەسارى مەن جاۋ بولغان،
 جايىياس اھلى نۇرالىنىڭ ناسلىنىن مانى (مۇخاممەت - ھالى) دەگەن تۈرەنى
 مان قىلغان. مانى اولگەن سوڭ اومان دەگەن بالاس خان كۈتەرگەن
 جايىياس اھلى ئاز مەچىت اۋيەرنى قىتاب قوستاناي اۋيەزىمە دىنن جايلايدى
 كەن. كەنە سارىنىڭ جىگدەرى كوچكەن اھلدىن چول ئوسب زە كەت
 تىن بولغان. جايىياسدۇڭ آلتى - باي دەگەن باس ادام كەنەسارى
 قىتاب آلتى اورتىدە چىقىرگەن،

آلتى - باي دوستيار جايىياس بولدى، باسىغانلىك آكەسى، جۈسە
 دۇڭ اۋلى اتاسى. جاۋلاىب جۇرگەن ۋاقتدا نۇرغايلىك بويندا مۇ
 يوردۇڭ قاسىدا نۇرغاي جايىياسنى قاماب زە كەت چىتاب جاتقاندا
 ئاقايلى تولەگەننىڭ اۋلى (آلتى - بايلىك نەمەردە ايسى بولسا كەركەك)
 زىيارى قىلغان.

سۇ جەردە نۇرغاي جالغىز قانچە قۇتۇلغان. قاسىداغى جۇر
 مالى جىگدەرىنىڭ مۇن جاڭقايلى قىرغان. قىلغان جىگدەرىدۇڭ باستى
 - تابن دەگەن مۇن اھ كەن. باي - تابن كۆپ قايرات قىل اولگەن
 نەرى سولسور باي - تابن سۈرى بولب آتالدى مۇ

71) كەسە سارى زاماندا جايباسدار قوقانغا باغمادى اەكەر قارقا
جايباسدك داتقاسى آلتىباي اەكەن.

بايتابان سورىدا قىرغان جىگىتدەردك باسدارن جاڭقابىل آن - مەجەر
دەگى قوقاننك بەگىنە آپارب بەرگەن بولسا كەرەك. «قوقانغا بەرگەر
تەرگدى» دەپ سونى آيتسا كەرەك.

72) اەر جان سازجاننك بالاسى سوغى سوغىدا كەسە سارىدا
بەر نەچە كۈن بۇرن قىرغىدك قولينا نۇسكەن.

73) قولدى بولتى - تۇتەن بولتى، تۇتەنغا نۇسبى دەگەن سور

74) سامسى (چامسى) تۇتقانداك تۇسنداغى آلتاۋدك بىر آسۇۋى

75) تويىنى دەپ اولەككك اۇيقاسى ءاۋچن تويى دەگەن سور
دك اورننا آيتىلغان.

76) تۇرسىنباي قىچاقدك بىر بىيى نۇمدارى آن - مەجىت اۋىدە
زىندە زاماندا داتقا بولغان بىر كىناسى ءاۋچن قوقاندار اولترگەن.

77) كەكلك تاۋدك آنى 75 نچى نومردى قارا.

78) تايغان دەپ تازى اىندى آيتادى.

79) چەر (بارسچا) آرستان.

80) چوۋ اوزەنك آنى، اسسق كولدك كۈن باتس جاغىنداغى
آلتاۋ دان باستالدى.

اۋەلى كۈن چىش نەرسىككە قاراي اغب اسسق كولىگە تويپ
كەلىپ جالىت بەرب كۈن باتسقا قاراي بۇرلادى، بۇۋام دەگەن چەردە

تاۋدى جارب جازەقا چىغادى كۈن باتسقا قاراي اغب آخىرىدا
ساۋمال كول دەگەن كولىگە بارب چوق بولادى. جەۋۋدك اۋزىدىغى

مك چاقىرمادى. اەنى اون بەسدەن آلمس ساچن. نارن لۇيەز بىەن
باستالپ بىبەك اۋيەزىن جارب اوتكەننەن كەين بىر جاغانن اۋلەد - آنا.
تۇر كىتەن، آن - مەجىت اۋيەزدەرىنك جەرلەرى بولپ، اەكىچى جاغانن

قارالى. اق - مولاه آتاسار اۋىمىزىنك جەولەرى بولب چۈۋۈدك آرناسى
ازاقستان مەن نۇركىستەن چەگە آراسى بولب سانالادى. چۈۋۈدك آباغى
اۋمال - كول، آچىچى - كول، تەلى - كول بولب سارنى سۈۋۈدك
آباغى مەن فوسلادى.

(81) قاتتاۋ جىدەكەن نويىغان ساۋت.

(82) اۋپەك دەب تەرىپى آيتادى. تەرىپك باۋر چاغنان آيتنادى.

(83) اولجاء بولات - رۇۋدك آنى. ناۋرزابى مەن جە كەلەسكەن اۋچ
كى: ۱) بەدەر، ۲) اوراز ۳) اۋچىپىنك آنى بۇل اولەكە آيتلمايدى.
تەرىپك اەستۈمزچە بۇل جاڭغاراچدك آنى جالال.

(84) ناۋرزابىدك آستىنداعى آنى. اۋز آندى آتب قۇلانقان سولتى
رۇۋنك قىرغى اولجىباى دەگەن مەرگەن اەكەن.

(85) قىرمدى جۇرگەن آلىدا جۇرگەن دەگەن ماعىنادا آيتىلغان.

(86) اوسى اولەكەدى چىغارغان نسان - باى سوغىدك اچىندە بولغان.
قازاقدك بۇزىلغان بىلگەن سوك آلىدى مەن قاچقانكە بىرى بولسا كىرەك.

(87) سىپتاى دۇۋلەتك بولماى دەگەن آرىستان بولادى. مولاسى
اۋلىدە - اتادان آلتا آناغا قاراي جۇرەن جولدك اۋستىندە مەرەكەك
قاسىندا. اوسى اولەكەكك آسل - نۇسقاىندا چۇناناى دەب چازىلغان اەكەن.

اول خاتە بىر سىپتاى دەب دۇرستاق سىپتايدك قىرغىدار مەن آستىرتىن
سويىلەسكەن كوپ دۇۋلەندى قاچىرۇۋى راس. قىرغىدار اوسى كۇنگەدىن

«كەنە سارىدان بىردى قۇتقارغان سىپتاى» دەب سويىلەيدى. «جانلدا
سىپتايدك نۇقمدارن اوسى كۇنگەدىن جۇرمەدەيدى. رۇستەم نۇرە
آسىپاندىار اۋلى دۇلەتك اچىندەگى بىر نۇرە. رۇستەم نۇرە بارغانادان
چىققان نۇرە. اوزن، اوزى آلتىن بەسك (باير) تۇقىمىنانن دەيدى اەكەن

بۇدا سىپتاى مەن آندەس بولب قىرغىدار چاغىدا بولدى دەگەن سوز بار.
(88) مۇندار - موردار - اوڭباغان، سوغىلغان، قۇر، قارىس آلغان

(89) «قىرغىدا قالدى توتىل، نە اەتكەن اەچ كەنە گەن».

كەنەسارىنى جولداسدارى مەن فرەزداردۇق ھالى اولتر كەنەسارىنى
 كۈنگەدىن ئانقلاب چارىيا بولغان جوق. آوز جۇمىق قىلم كەنەسارىنى
 ھالى اولتر كەنەن، چىن بىلە قازاق اوچىگىب كەنەدى دەگەن كەنەسارىنى
 مەن بىلەن فرەز آقاقالدارى اوسى كۈنگەدىن چارىيا آيتىلدى. مەن
 كەنەسارىنى ئۆلىمى ئۆزۈملى قازاق آراستىدا اوسى آراستىدا ئىكەن
 قاجىنى كوپ آنگىمە بار. مونۇق تارى افرىنگى.

كەنەسارىنىڭ ئاتىقى بالاسى سىدىق تورەدە فرەز اجىيە بارى انا
 اغالارىنىڭ ھالى اولتر كەنەن بىلەن كىچى بولغان. سوبە كىدىرى سوراغان.
 فرەزدار سىدىق تورەنى سىلاب خرمەتەب خىبر كەنەسارىنىڭ
 افر. نوقىمىن ئاقىزب سىبىلققا بەرگەن، بىر. اق كەنەسارىنىڭ ھالى
 اولتر كەنەن آيتىغان، «سويىك بەرۈ» ئۆزۈملى بىر آوز جاۋاب قايتارماغان.
 كەنەسارى. ئاۋرۇزبايدۇق قولغا ئوسكەنەنەن ئاسىيان كەچكەن ۋاقىتتا
 بىر تە. بىر تە سوتقى كەزىدە ئانقلابا ئاستىدى. اوتكەندەكى رۇۋ ئارتىمىنىڭ
 كوممىسكى سارىنى بۇرغىداندا كوممىسكىلەپ بىلەندەردۇق اجكى بو كەلەرى
 افرىدى چەچلە كەلە خانسا كەرىك.

زامانىمىزدا رۇۋغا بولچە كەنەن، رۇۋ اوچىگى، «فۇن خوقتاۋ» مەن
 ئىچىلىك اەنەمىمىن جالغ. اوقىغاندار غانا بىلەدى چالداردا چامالاب
 يتۇسىب قالغانغا اوسايدى قاي. اەتكەندەدە كەنەسارىدى تارىخى آدام
 ئۆزۈملى تارىخى آنگىمە ئايىلىپ كەلەدى.

ئۈچ كۈن سوغىسىب از قازا اەدۇق كوپ فرەزغا ئالى كەلەمىن
 بولغان سوت. ئورنىچى كۈنگە قاراغان تۇي كەنە. سارى كەكەس
 قۇرادى. كەكەسدە آناۋ ئاننى، مئاۋ مىنانى آيتادى، كوپ اقل ئابالمايدى
 كەكەسدە ئاۋرۇزبايدۇق آيتقانى مئاۋ بولدى.

«آغىبى قۇرمان بانرلاردى ئاس قىلىپ اەكى. چور جىكت بىن
 مەن فرەزداردۇق. ئوبىن بۇزب چول سالاين، قالغان اسىكەر مىنىڭ.

ت اوسى لىق جۇرسى كوپ بولسا قىرغىز كۈندە كۆرۈپ چۈرگەن
 نىسارىسى بىرغوى، بۇرپ اوتىمى نەسى بار دەيسىن؟ توبدان بۇر اونسىك
 سارى سوغىسا قۇتىلارمىز» دەگەن. ناۋرىبايدىگ سوزى كەنە - سارى
 سول بايبايدى «بويى بۇرپ اوتىكەن سوگك قاچامىز، انى جۇپوك
 بىلدى، كوپ اسكەر قۇتىلادى. قول تاستاغان خانغا جاۋدان قاچقان
 بىق اقمىس جاۋدان قاچقان سوگك مەن خان بولا - آلامىس. اوتاندا
 كك بارىن ناۋزدانق، جىيىرما اتقا ازق ارنىپ جۇۋىغا تاراي جۇردىك.
 چاغىزى جۇۋىغا سالب قولمىزداغى بىس جۇزى ملىقىدى جاۋغا
 ارنىپ، ارنىمان نازا تىگك چورسەك بىزىدى جۇر آلامايدى. قولدا
 سىنجۇر ملىقى بار ناسن اولمىكە بايلاغان اوگجەگك جاياۋ بارىدى
 انداى مقى جاۋدا آلامايدى» دەپ كەنە - سارى ايتقان. (بە)

كەنەسارىنىك سوزىن كوپ ماقۇل كورسەدە انىن سويىرماغان
 قىرغىز قازاق آراسىدا ساققالغان خايلارغا قاراغاندا كىيىن مەناداى
 بولغان.

ناك آلدىدا سىپپاناي باسچى بولپ فولدى قىرغىزدارنىك آراسىنان
 اونكوردى. كورەندىك آراسىنان امان اوتىپ چقان سوگك قول قالك
 تىناق قاراسۇۋغا تاب بولغان. آندىك بارى اوبىمالاغان، جىغلان، آندىك
 اسكەردىك كويى اوبىمالا قالىپ جورىت ساسىپ بۇلىكەن. اونسىپ
 جورگەندە ناك آتقان قىرغىزدار كەنەسارىنىك قايدا كەتكەن بىلە آلاماى قالىپ
 خان چاققا جور تۇۋل جىمىرپ از دەتسەن، باتىقدان اوتە آلاماى چاتقان
 قازاقداردى كورپ قىرغىزدار آت قويغان. قازاقدىك چاكنغر چارىسى
 غانا قاچىپ قوتلغان، كويى سول جىردە قىلغان، قولغا بوسكەن اوسى
 ئونكى بوقىقدان باستاپ بىسە كدىك قاتارىنا دەيىن چوۋدىك سول چاغاسى

اھى ھەس - اون چاقىمدى قاراسۇۋ جىردەن چىققان قاينار بايقاق بولدى
بول اورىندى قازاق - فرغزى مەن دەپ آنايدى.

سېپاتى آسكەردى اوسى كونسكى توقىماقك اورتىنان كەكىلك چاقىدان
چۇۋۇك كۈن بىنس بەتىنە اوتىكەپ چۇۋۇدى چاغلانپ جوراگرگى
كورىدى چۇۋۇدى چاغلان مول مېقانغا تاب بولپ اويىمالپ قالغان
كورىدى.

نەمەيدەن بولك چۇۋۇك كۈن چىس بەتى مەن قانچىغانى بابولماسا
مقاندى نەمەيدەن بولك كىسىز.

كەى ھەر فرغزىداك آيتۇۋىما قاراغاندا كەرلىك سەنگىردەلى
قاراقدار بىر توندا جان چاققا قاچىپ كەتكەن.

كەنەسارى مەن ناۋرۇزىدا قاچقان فرغزىدا قۇۋپ چۇۋۇك كۈن
چىس چاغاندا كەكلىككەن اون، اون ھەس چاقىمدى جىردەلى

آمالى ساي ياكى سۇۋ آلمان دەكەن جىردە آنى تۇرپ قالغان كەنەسارىنى
اوستاپ آلغان. ناۋرۇزىدا سول جامادا كەنەسارىدان بولك اوستالغان

بۇك اويىزغا سولكى آنگىمە نەكەر كورىدى.

تولماسقا كوزى جەسكەن سولك تۈرلە جايلاۋاپ بىر نەمە كە چىب
اوتىرادى - سول ۋاقتدا چاۋپ كەلە چاتقان ھەر فرغزى كورپ كەنە

سارى چاقىرپ آلب "دەپ چۇرسىن؟" دەپ سۇرايدى. فرغزى "كەنە
سارىنى از دەپ چۇرمىن" دەيدى. "ايرەدكەن كەنەسارىك مەن بولم

بارب آدامدارىكنا خابارىمىز" دەيدى. فرغزى چاۋپ كەتپ بىر ازدان
سولك كوپ آدام ھەتەپ كەلدى "مەن قولغا نۇسدم" مەنى باسقىدار.

يىكنا آلب بار كىدار" دەيدى كەنەسارى. "جاۋلا سۇۋدى قوبىغان ايراس
بولسا اۋەلى قارۇۋ چاراقدار كىدى ناستا" دەيدى. كوپ فرغزى كەنەسارى

مەن ناۋرۇزى قارۇۋلارن ايلانقېتېرپ ناستايدى.
تورەلەردى اتقا مېنىكىزىپ فرغزىدا تاۋ اچىندەكى اھلىسە اپارادى.

اوزدەرىنە بولەك اۋى تىگىپ بەرب خۇرمەتدەپ سىلايدى. كەنە سارى
ناۋرۇزبايدىك جاتقان اۋىي جولدا دەگەن قىرغۇدەك اۋىي ادەكەن، اوسى
ۇيدە تورەلەر جەتى كۇن جاتقان.

كەنە سارى مەن - مەن دەگەندەكە نانباي قىرغۇدار قولغا تۇسكەن خۇداي
مەندە ىيدى اۋىي كەلب كەنە سارىنى نوستەتكەن.

كەنە - سارى مەن ناۋرۇزبايدەك قولغا تۇسكەن كۈنى قانداي كۈنگە
بولۇۋى تۇۋرالى قىرغۇدار مەناداي بىر اۋىيگە ايتادى:

قولغا تۇسكەن سوڭ - ئىرغۇدار كەنە سارىغا قولى سويىپ قوناق اۋىي
بەردى. اەت اكلەكەندە كەنە سارى مەن ناۋرۇزباي قىسايىپ جاتىر ادەكەن
دەيدى. «اۋىي كەلبى» دەگەندە ناۋرۇزباي اۋچىپ تۇرە گەلمەيدى دە، «كەنە كە
تورىگىز تاماق جەلك» دەيدى. كەنە - سارى «جەلمەيەن» دەيدى... سوندا
ناۋرۇزباي ايتىدى مەن: «اۋىي، كەنە ادەكە اۋىي! اۋىي دەگەن نەدەيەن?
اۋىي نەدە اۋىي بولغان سوڭ، بۇ كۈن اۋىيگەنە: خۇز جەلدان
سوڭ اۋىيگەنە? نۇنگ اۋچىن اۋىي جەلمەك. تۇرىگىز، اۋىي نەدە
ادەكە نويىب اۋىي» دەيدى. سونان سوڭ كەنە - سارى تۇرىپ
تاماق جەيدى.

قىرغۇدار «ادەي نەفلامز» دەپ كەكەس قورادى. جامان قارانىڭ
تاۋلى تىرىسەن بىلەك، جامان قارا تىرى بولسا بۇلاردەك بىرەۋن
بوساتىپ جامان قارانى اۋىيالىق» دەپ تاۋلى قىلادى.

قىرغۇدار اۋىي تاۋلىنى بۇلارغا كەلب ايتادى. سوندا كەنە سارى
ايتىدى مەن: «جامان قارا تىرى، ناۋرۇزباي نۇرەنى جىيەرىگىز، جامان
قارانى اۋىي كەلب» دەپ. سوندا ناۋرۇزباي ايتىدى مەن: «اۋىي كەنە
ادەكە اۋىي، مەن كەتكەندە اۋىيگە قالىپ جان بولب مەن اۋىي نارسە
بىرە مەن، اولەك بۇگە اولەك. اۋىي قىرغۇدا جامان قارا كەلب اۋىي -
گەن مەن مەن. قولگەن كەلبگەن قارا» دەيدى.

ئۇتۇرالى قازاق آراسىندا مىناداي اولەك بىر

ئاۋرۇزىباي

كەنە آغا اوسى سوعس بولدى قالاي؟

جەڭگىرى فرغز قازاق اەكى نالاي!

مىن اولەك اەكى كۈچك بالاك بوردى.

كەنە آغا اوسى جولدان قاتىساك قالاي؟

كەنە - سارى

ئاۋانجان اوسى سوعس بولدى قالاي؟

جەڭگىرى فرغز - قازاق اەكى نالاي!

مىن اولەك اەكى كۈچك بالام بوردى.

ئاۋانجان اوسى جولدان قاتىساك قالاي؟

ئاۋرۇزىباي

توكىلەر اولەك جەرگە قارا قام.

بۇل سوزدى نەمەت ايندىك دانىجانم؟

جەرگە سەنىك اولەكەن مەندە اولەين

بولسا - ناسەمەن ارتق مەنىك جاتم؟!

كەنە آغاسەنەن قالىب نە بولامەن؟

فرغزدان آيقاي سالىب اوج آلامەن

كەگىدى جالغىز قالىب مىن آلامان

جەردەسەن دە اولەكەن مىن دە اولەين

كەنە سارى

ئاۋانجان اوسى سوزك جۇيەسز عوى.

فرغزغا آيقاي سالىب بېيەسز عوى

دەكۆمەنز اوسى جولىدا بىردەي اولسەك
بوقناچاق آرئىمىزدا ايىب سىزغوى
اۋستاتقان امرناۋاندى اۋىسەن دەيدى
ئۇيىرى جاۋ فرغىدەك ئۇرسىلدىمىدى
ئاسىنا جامان تاغاي خەتتە كەلب
ايىت قازاق چىنگىدى ايىچى كەسەن دەيدى
ناۋوزىباي.

سۇراساڭ ارغى اتامدى خان آيدالى
اتقاي كەنە اغامنىڭ كۈنەرماماي
ايىت فرغىز تانىماساڭ تانىتايىن
فرگىدى قاتن قىلغان مەن ناۋوزىباي
تاغاي.

ناۋوزىباي اۋىسەك بولسا اۋىلادىدى
ئاۋىرەك بۇرغىداي ئايدا؟ دەيدى
اھلچىگە ئىترغىدا جىبىرەم اھم
ئاپىرە جامان قارا ئايدا؟ دەيدى
ناۋوزىباي.

ئاپىرەك مېزدەك اھلگە كەلدى داغى
اۋىرەك ئۆردەك اھلدە خۇردى داغى
جامان قارا ئەمەككە ئىلى آچچى اھكەن
ئىلىنىك آچچىلىغىنان اولدى داغى
تاغاي.

خۇدايم آيدالدىن بىردى دەيدى
ئاۋلۇدا اھدى باۋان چىرى دەيدى

آيناس اونز كدى جانك چىقىر

سۇرادم اهر جانگىنان تىبرى دەدى.

ناۋرزيباي.

جىگىتكە قارۇۋ بولماس ساداقدىن،

بەرگەنن آينلايدىڭ - آداقدىن،

بۇيرەگن نارگەسكەن مەن اويىب ال

'اينىڭدى باقىرىپ 'اينىڭكى ابلاتقىرغانم.

تاغاي.

باتىرم جامان قاراھرم فونپان،

'اولتىردىك اونى نەگە جورىدى قۇرتقان؟

كەسكەنچە باسكىدى قىلىچ ناك تارتىباي

'اينىت اهدىڭ بۇقاندغى جۇزەك جۇتقان؟!

ناۋرزيباي.

جاۋ قىرغىز مەنى مەنن اهل اھمەس،

كنامدى تىرىلىككە جۇداي كەچس،

قالاين سويلەپ - سويلەپ اوستدايد،

'اينىت قىرغىز آكە دەسەم جىقىرمەس،

جۇرۇچى - اھم 'اوز اھامدە مەن جاينما

چىر كىنىڭ اولام دەگەن ۋايم - با؟

جاۋ قىرغىز آكە دەسەم قويايمىن

بولارمەن اولسەم جاقىن خۇدايىما.

تاغاي.

جىگىتدەر اولەڭ باسقا، اونەر باسقا،

مىرەكە كۇندە مۇنداي ئايلىماسدا!!

كەسكىدە چە جالغىز باسنى بىيىم تاب - بادى
كەسكىدە بىر ناۋرۇز بايدى - ايتىنكىدە تاستا.

ناۋرۇز بايى

جاغالى كوكى بويى نەزەك بىن نال
قويغانم نە گەچە كىكە نەر ايتاق نال
جاۋ فرغز اكەدەسەم قويمايىن
ايتىنكى ماغان دەسەك كەسكىدە بىر سال.

فرغزدار ناغى دە ئىسەدى فرغزدار ايتكى جاق بولادى. نەر بولەگى
باستىغى جانناي بولب «سىيى اىب ناۋلاىب تورەلەردى بوسا نال»
دەيدى. كوب جاعى ايسىرەسە جامان قاراشك جاقندارى قالداندك نۇۋغاندارى
اولتيرەك دەيدى. اەكى جاق بولب تالاسىب فرغزدار اوزدى اوزى اوزىسىب
قالا جازادى. آخىرىدا جانناي جاعى جەكەلىب «نە قىلسا كدار رۇقسات»
دەپ داۋلا سۇۋدى قوبادى. فرغز تورەلەردى اولتىرمەكچى بولادى.
جاۋدان قولغا ئۇسكەن بائىرلەردىك اۋون تۇرلى اۋرۇلارغا اىم
بولادى دەگەن فرغزداردا ايرىم بولادى اەكەن. اولتيرەردىك الدندا
كەنەسارى، ناۋرۇز بايدان كەلب نەر فرغز سورادى: اوتدىرەك نەگە اىم
بولادى دەپ.

سومدا ناۋرۇز بايى: اۋونم فرق فرگىنك . . . اىم بولادى» دەيدى.
ناۋرۇز بايدان تۇقمە آلەمردەب فرغزدار ناۋرۇز بايدىك قويىنما قوق فر
سالغىن اەكەن، ناۋرۇز باي قارامابدى دەگەن قازاق اراسىنداعى لاداب ناۋرۇز
بايدىك فرق فرگىنك . . . دەپ بوقناغانىنان چىققان نەكەر سور
بولسا كەرەك.

تورەلەردىن اۋىدەرەك نەگە دارۋۇ دەپ سۇراۋى تۇۋرالى قازاق
اراسىندا مېناداي نەر اولەك بار.

اۋىسىن تامام فرغىز جىلاب چىقى
 اچىشىن بىر سۇرقلغاي مىناب چىقى
 «اوزگىدە اەلدە جالغىز افر اە كەسىن»
 نەزەك دەپ اۋىتىك نەگە؟» سۇراب چىقى

قۇلاغى ارعىماق دىگەن افرەك - سەزەك.
 جاپانغا جالغىز بىكەن بىر بايئەفرەك
 «اوزگىدە اەلدە جالغىز افر اە كەسىن»
 اۋرۇزباي اۋىتىك سىنىڭ نەگە كەرەك؟»

«بىر سالسام نار كەسكەن مەن چىغادى مەن»
 نىقانىم ساغان تاغى بولماسىن
 كەرەكى تۆلە بويىدا اۋىم بولسا
 فرىگىنىڭ اۋىندى اۋدا مەن»

جاغالى كوكى بويى نەزەك ئالدى
 چاقىرىپ مۇس - بىك مەننىن فاسىنا ئالدى
 فرىغىز دىگەن اۋز قىلچى اۋىنە كەن سوڭ
 ناۋا ئىتىك نار كەسكەن مەن نامىز ئالدى

ئەند - سارىغى سارباغىسى ناستانىك بالالارى اۋرۇزبايدى سارباغىسى
 تىلغۇ قابىل بالالارى چاقىرىپ اولتە كەن چاقىرىپ اولتە كەندەردىگەن كويى
 اەلدە بولغان

ناستانىك چاقىرىپ آتەسى چاقىرىپ بىر بۇۋغان، تىلغۇ قابىل -
 قالماق نامىز مەن بىر بۇۋغان اە كەن بۇلۇدە كەن سارىمدان چاقىردى كوي
 اولتە كەن

قالی قىلىپ اولتىردىڭدەر دەگەندە يىلايىچىلارنى آوزىن اچىپ ايتالمى تۇرۇپ قالغاندا اورمان مانابىڭ اهلچىسى خالىغول آليپىڭ اۋلى قالدى اولتىرگەن كەنە - سارىنىڭ باس فايدان آلب كىلگەنن آنقتاب ايتقان .

كەنە - سارىنى اۋلتىرىپ پانسا خۇكۇمەتىنە اەتكەن جۇمىسى اۋچىن سو كۇندەگى سىيىپىر دىڭ جانارال گۇرۇر ناتىرى، سىيىپىر - قازاقدارىنىڭ اۋلاق باسقىغى جانارال كىناز گورچاكوڧ خالىغول آليپىڭ اۋلىنا، 1847 نىچى جىل (15 اۋلۇدە (آسەندە) غول قوبى ماقتاۋ قاغاز ۋەھام كومىس مەدەل بەرگەن .

پانسا خۇكۇمەتى كەنە - سارىنىڭ باس فايدا چىيىپىرگەننى مەلىكىسىز .
90 كىيىمدى بالا تۇدىغان دەگەن سوز مالابىتى جىگىدەردى جىب آلب كىيىدىرپ آدم قىلغان دەگەن ماغاندا ايتىلغان .

91 مانات (پامەنت) قىمات بۇم، اچچا قازاڭدۇق بىر قاتار خەردە اۋتىن ياكۇمس اچچالاردى مانىپ دەپ سانايىدى، بىر مانىپ بىر سوم

92 سوزاق قارا ناۋمىن چۇۋۇڭك آراسىنداغى بىر سارت قىستاغى تۇركىستىن اۋيىزىنە قارىيىدى بۇرۇنقى دا قوقاننىڭ بەگى تۇرادى اەگەن .
93 توب چارغان جۇيىرك اتنىڭ آتى بۇرۇنغدا جەمەتىنى ابادىدا

مىكباي، سەلماي دەگەن اەكى آغايىنى كىسى بولغان .

سەلمايىڭ سۇلۇ جاس توقالى بولغان، مىكبايڭ قۇياقان دەگەن اورىن جۇيىرك آتى بولغان . بۇلاردىڭ بىر نەمەره جەتەم انسى سەلمايىڭ قانىننا عاچق بواب جۇرۇپ سەلمايىدى اولتەردى دە مىكبايڭ جۇيىرگىنە ئىمىپ قاچىپ كەتتى . اەلەن اەلكە قاڭغوب جۇرۇپ قايرغانىڭ بويىندا چاتقان كەنە - سارىنىڭ جىگىدەرىنە جولىغىپ تۇتقىن بولادى . بۇل ادامدى كەنە .

سارىنىڭ جىگىدەرى اۋيقتاب چاتقاندا تۇتقىن قىلغان اەگەن .

كەنە سارىغا كىلىپ «قۇۋب اۋستادىق» دەپ ايتقان سوندا تۇتقىن چىكت: « بۇلار چالغان ايتادى، مەنكىم اتم اوزغان جۇيىرك، اچ كم مەنى

قۇۋب اۋستاي آلمايىدى، مەن بۇلار اۋىقتاب جاتقاندا اۋستايى دەيدى.
 جىلخان آدم باسى كەنەسارى، ناۋرۇزباي بولب تۇتقننك سوزىنە
 ئاتىدى. آرب، آچب بولدرغان قۇباقان بۇلاردك كوزىنە بىر
 جامان ات سقلدانب كورنەدى. تەم جۇيرك دەب قويماغان سوك كەنە.
 سارى بىلك آيتادى:

سەن قاچ، جۇرت جابلا قۇۋس. قاچب قۇنساك آزادىك بىرەۋ
 قۇۋب جەنە ناپر امەن تۇيرەب ئاستاۋغا اەرك دەيدى. تۇتقن رازى بولادى.
 اەرتەنگى كۇنى جگت قاچادى، كەنە - سارىنىك نو كەرىنەن قىر
 جگت جارغان تۇلپارلارى مەن قۇۋادى. آربەردەن سوك قۇباقان بىر
 الەستىرمەي كەتەدى، قىر جگندك بارى كەچكە جەنە آلماي قايىتب كەلەدى.
 جۇرت تاكدانادى. كەنە سارى: «اورەن جۇيرك آندان آيرىلم»
 دەب اويىنادى. اەرتەنگى كۇنى تۇتقن جگت قاىتب كەلب كەنە سارىغا
 اتن سىلق قىلب اوزى جگىتكىك كەردى.

كەنە سارىدان آتدى ناۋرۇزباي قىلاب آلدى. توبدى جارب كويىنەن
 اوزغاندىقان اوسى اتقا قۇباقان آتدى قالدېر «توب جارغان» دەب
 ات قوياى.

94) جاكە دەب جاكقابلىدى آيتقان

95) تۇۋ دەگەن بىر تۇكر گەنەن، بىر اۋر گەنەن دەگەن ماغانادا

خالل دويمۇ خامبەتقى

جیناغی

نوز دەتۆچیدەن

- I . كەند - ساری - ناۋرئای
(ئىسامى ئۆمىگ - اولەنگى)
- II . كەند - ساری مەن ناۋرئایدى جوقئاو
(ئىسامى ئۆمىگ - سوزى)
- III . كەند - ساری ناۋرئايغا قوسمىچە
(جوسىبە كەند)
- IV . جوسىبە دەگدۇك ئۆگىتى
- V . كەند - سارىك قىسقاچا ئارىيىش تام ئۆسكىنىسى
سوز دەردك جىرۋى (خاللى ئوس - مۇخاممەتقۇدك
جازغان)
جیناغى

Handwritten musical notation on staves, including a large number '1991999' and other illegible text.

ЫР ЖЫЙНАК